

Redactioneel

In tegenstelling tot wat enkelen dachten (Sjak!) is het de redactie gelukt om een derde Mourik van 2003 op de plank te krijgen. Daarmee hebben we voor de eerste keer in onze zitting in de Mourik-redactie de doelstelling gehaald. Hulde vooral aan de schrijvers van zoveel copy. Om er voor te zorgen dat het geen eendagsvlieg wordt, roepen we eenieder op om na te denken over artikelen voor 2004 en verder. Uiteraard is de redactie altijd bereid tot meedenken.

In dit nummer o.a. een uitgebreid artikel over de herkenning van de diverse (onder)soorten rietganzen door Leo van den Bergh. In de planning van dezelfde auteur staan nog een deel 2 en 3. Kijk, dan ben je goed bezig.

De Slangenarend van de Hamert en de Kleine Jager over het SOVON-kantoor van de zomer waren voor respectievelijk Gert Ottens en Joost van Bruggen aanleiding om er een artikel aan te wijden.

Hans Wegman dook in de geschiedenis en ontdekte dat in vroeger tijden ortolanen op het menu stonden bij de poelier...

De regioliijsters *Turdus regionalis* gaan digitaal. Onze webmaster heeft op de wederom aangepaste website (nu met de enig juiste naam: www.vogelwerkgroepnijmegen.nl) een plaatsje ingeruimd voor alle lijsten, rangen en standen. Ook is er weer een overzicht van het waarnemingenarchief over het afgelopen half jaar.

Frank Willems licht de plannen van K3 in de Kraaienhof toe en schreef een stuk over het Gelderse Poortrapport deel 1. Men is druk doende met de delen 2 tot en met 4. Dat iedereen hieraan een nuttige bijdrage kan leveren is te lezen in de speciale oproep achter in de Mourik. En tot slot heeft Albert van der Hem weer bewezen een geboren schrijver te zijn. Zijn Ameland-verslag is inmiddels een instituut binnen de Mourik.

Namens de redactie,
Harvey van Diek

Taiga- en toendrarietganzen rondom Nijmegen

Leo van den Bergh, Alterra Research Instituut voor de Groene Ruimte, Postbus 47, 6700AA Wageningen.

Inleiding

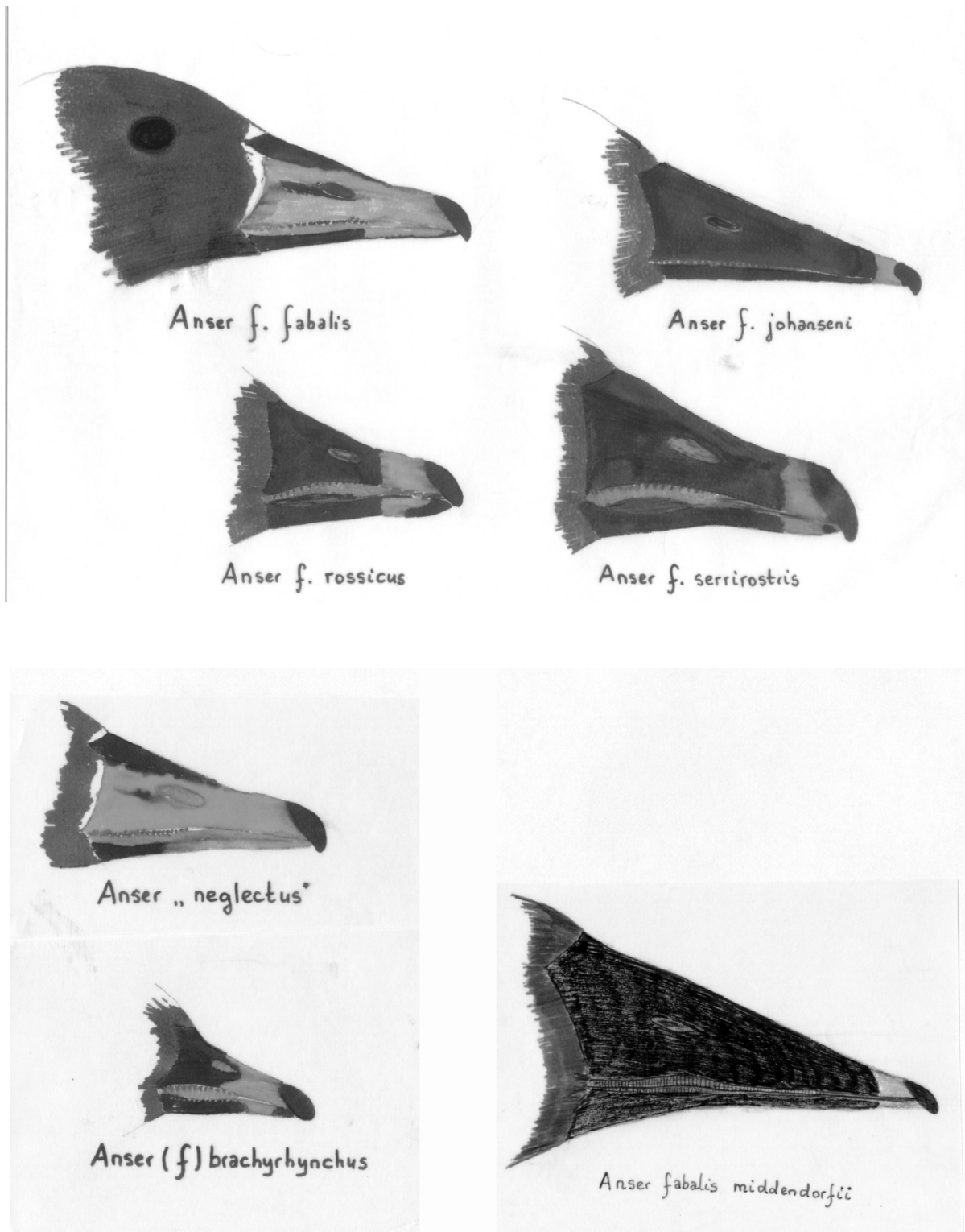
In de wijde omgeving van Nijmegen komen op een aantal plaatsen gedurende het winterhalfjaar regelmatig grotere of kleinere aantallen rietganzen voor. De aanwezigheid van deze vogels in de regio kent een lange historie, maar door de jaren heen veranderde de samenstelling van de populatie enkele malen op een spectaculaire wijze. Vanouds kwamen er in deze streek namelijk vooral Europese Taigarietganzen *Anser fabalis fabalis* voor, die opvallen door hun grote formaat en de lange, hoofdzakelijk oranjegeel gekleurde snavel. Daarom worden deze ganzen ook wel 'Geelbekken' genoemd.

Vanaf het midden van de jaren zestig begon het aantal Westsiberische Toendrarietganzen *Anser serrirostris rossicus* sterk toe te nemen, aanvankelijk vooral in het gebied van de Gelderse Poort en het aangrenzende Duitse Niederrheingebied, maar al snel ook in andere gebiedsdelen. In weinige jaren tijds werd *rossicus* – kleiner dan de taigagans en met een gedrongener postuur en een vrij korte, donkere snavel – de talrijkste rietgans, waarvan 's winters regelmatig enkele tienduizenden individuen in de omgeving van Nijmegen aanwezig waren. Deze situatie duurde voort tot het begin van de jaren negentig.

Vanaf het midden van de jaren negentig is in West-Europa het aantal taiga- en toendraganzen van oostelijke origine explosief toegenomen en dit heeft ook in de regio Nijmegen geleid tot een regelmatig voorkomen van ondersoorten die voorheen slechts sporadisch werden opgemerkt. Deze ganzen verschenen hier in een periode waarin het aantal overwinterende 'normale' taiga- en toendraganzen in het stroomgebied van de Niederrhein, de Waal en de Maas aan de lage kant was en zij namen op verschillende plaatsen de bekende pleisterplaatsen in gebruik, maar verschenen ook regelmatig in terreinen waar voordien zelden of nooit pleisterende ganzen werden gezien. Deze ontwikkelingen hebben zich ook in het seizoen 2002/03 voortgezet. Thans komen er van de Taigarietgans *A.f. fabalis* naast kleine aantallen van de typische 'Geelbek' dikwijls veel grotere groepen merendeels zwartsnavelige exemplaren voor, die vermoedelijk afkomstig zijn uit broedgebieden direct beoosten de Oeral. Daarnaast worden er van de Westsiberische Taigagans *A.f. johanseni* regelmatig familieclubjes of grotere groepen gezien terwijl ook de Oostsiberische Taigagans *A.f. middendorffii* iedere winter in zeer klein aantal kan worden waargenomen.

Bij de toendraganzen is *A.s. rossicus* weliswaar nog altijd veruit de talrijkste, maar ook de Oostsiberische nominaatvorm *A.s. serrirostris* komt in toenemende mate in deze streken voor. Tussen al deze rietganzen worden tevens regelmatig individuen, paren of groepjes van de Kleine Rietgans *A. brachyrhynchus* aangetroffen, terwijl ook de zeldzame Sushkins Gans *A.f. neglectus* meermalen gezien is.

In een drietal korte bijdragen zal in de Mourik het voorkomen van taiga- en toendraganzen in de belangrijkste pleisterplaatsen rondom Nijmegen besproken worden.

Figuur 1. Verschillende snavelpatronen van Taiga- en Toendrarietgans en Kleine Rietgans.

Het voorkomen in Noord-Limburg en het Land van Cuijk

Hoewel het overwinteren van ganzen in Noord-Limburg en het aangrenzende gedeelte van de provincie Noord-Brabant tot 1970 niet bekend was, mag worden aangenomen dat er voordien reeds sprake was van het regelmatig voorkomen van een kleine groep taigagansen van de vorm *fabalis* in het Maasheggengebied bij Vierlingsbeek – Sambeek en Heijen-Bergen. Op 3 januari 1970 werden daar door D.A.Jonkers en mij op verschillende plaatsen kleine groepjes geelbekken gezien, die foerageerden in de kleinschalige graslandjes tussen de heggen en daardoor slechts met grote moeite te ontdekken waren. Nadien bleek al snel, dat de ganzen daar iedere winter verbleven en eveneens gebruik maakten van natte graslanden in het Vierlingsbeekse Broek. Het betrof echter vrijwel altijd slechts zeer kleine aantallen.

De pleisterplaats raakte in de loop van de jaren tachtig in verval en geruime tijd werden er nauwelijks nog taigagansen aangetroffen, maar van tijd tot tijd verschenen er wél groepen toendragansen *rossicus*, het meest in de Zoete- en Zurepasweiden bij Vortum-Mullem.

Taigarietgansen werden voornamelijk nog in strenge winters waargenomen en het leek er op dat de vogels dit gebied als vaste pleisterplaats hadden opgegeven.

Inmiddels ontstond er noordelijker in het Land van Cuijk, rond de nieuw gegraven Kraaienbergse Plassen, een pleisterplaats van zowel taiga- als toendragansen die ten dele afkomstig bleken te zijn van slaapplekken in de Gelderse Poort, maar ook van de Kaliwaal bij Druten. Bovendien werd vastgesteld, dat toendrarietgansen vanuit de Gelderse Poort over het Maasdal en de Peelhorst naar de Princepeel bij Wilbertoord vlogen en in dat gebied kwamen enige jaren achtereenvolgend regelmatig enkele duizenden van deze ganzen voor. Later werden er ook in de Wanroijse Peel en in de Aerlesche Peel bij De Rips toendragansen waargenomen die afkomstig waren uit de Gelderse Poort. Nadien werd rond het midden van de jaren negentig het regelmatige foerageren van enkele honderden toendrarietgansen vastgesteld in het uiterwaardengebied bij Katerbosch en Middelaar en werden er van tijd tot tijd ook groepen van wisselende omvang aangetroffen in de streek tussen Gassel – Beers en Mill – Haps.

Dit markeert een periode waarin aan de Nederrijn en in de Gelderse Poort de Kolgans zeer sterk in aantal toenam en kennelijk zijn de rietgansen daardoor op zoek gegaan naar nieuwe voedselgebieden op grotere afstand van de slaapplekken. In die gebieden kwamen dan ook aanvankelijk nauwelijks Kolgansen voor.

Overigens werden de gebieden ter weerszijden van de Maas ook reeds in het begin van de jaren zeventig regelmatig bezocht door kleine groepjes 'rietgansen,' die Ulrich Wille 's ochtends en 's avonds over Kranenburg en het Reichswald zag vliegen. Mogelijk waren dit de taigavogels die toentertijd in het Maasdal foerageerden, want er pleisterden in die periode ook regelmatig geelbekken in het Kranenburger- en Wylerbruch. Dit zou dan betekenen, dat de invloedssfeer van de Nederrijn- Gelderse Poort zich toen reeds tot in de Maasvallei en de Peelstreek uitstrekte.

Op 18 januari 1999 ontdekte ik in het Maarsven bij Overloon een groep ganzen die mij attent maakte op een spectaculaire wijziging van de samenstelling van de rietgansenpopulatie in deze streek. Er waren daar namelijk naast zeven geelbekken en 22 *rossicus*-vogels maar liefst 118

Johansen's Ganzen en 34 oostelijke toendraganzen van de vorm *A.s.serrirostris* aanwezig op een plaats waar ik nog nooit eerder ganzen aan de grond had aangetroffen.

Op 1 februari 2000 controleerde ik wederom deze pleisterplaats en vond tot mijn verrassing een zeer groot aantal rietganzen. In het mondingsgebied van de Heukelomsche Beek waren in De Vlamert en het Bergerveld bij Bergen niet minder dan 220 geelbekken, acht rossicus en veertien serrirostris aanwezig, terwijl in De Waerd tussen Vierlingsbeek en Holthees 40 geelbekken, 1340 rossicus, 27 serrirostris en drie Kleine Rietganzen foerageerden. De aanwezigheid van in totaal 1620 Kolganzen was eveneens een nieuwe ontwikkeling voor dit gebied. Dat het Maarsven bij Overloon geen 'toevalstreffer' was geweest bleek op 6 februari 2000, toen ik daar op een aardappelveld 665 toendraganzen rossicus, zeven toendraganzen serrirostris, 16 geelbek-taigaganzen en tien Johansens Ganzen waarnam in het gezelschap van een Kleine Rietgans, een Brandgans en 215 Kolganzen.

Op 9 december 2000 waren er op een maisakker in de Ossenkamp ter hoogte van de stuw bij Sambeek 950 toendraganzen rossicus present en op de 21^e van die maand bleek het aantal van die vogels gestegen te zijn tot ruim 3400. Tevens waren er toen ten minste 80 geelbekken en ruim 140 zwartbek-taigaganzen aanwezig. Deze ganzen foerageerden op mais- en bietenresten vlak bij de slaappleats op de afgedamde Maas in het noordelijke gedeelte van de Ossenkamp, tezamen met 210 Grauwe Ganzen, 1650 Kolganzen en 185 Nijlganzen.

Op 27 december 2000 kon ik in deze pleisterplaats nergens ganzen vinden, maar wél bleken er in het Moermterfeld aan de Niederrhein (Kalkar –Rees) 4200 rossicus, 25 serrirostris, 60 geelbekken en ruim honderd zwartbektaigaganzen aanwezig te zijn, tezamen met 225 Nijlganzen en een Kraanvogel. De samenstelling van deze groep, het uiterlijk van de ganzen, het overeenkomstige jongenpercentage bij rossicus en het grote aantal Nijlganzen maken het aannemelijk, dat het hier dezelfde ganzen betrof die op 9 december bij Heijen gezien werden. Ook op 28 december waren er veel ganzen in het Moermterfeld, maar op de 29^e bleken er 2650 rossicus en ten minste 250 taigaganzen, waarvan slechts weinig geelbekken, te foerageren op een grasland in de Ossenkamp ter hoogte van de Heijense Molen. Over het verdere verloop van deze winter is helaas niets bekend.

Het seizoen 2001 /02 begon verrassend, want reeds op 30 november bleken er circa 3375 rossicus- en ten minste 81 serrirostrisganzen te foerageren in de Ossenkamp ter hoogte van de Heijense Molen. Op 13 december waren er op die plaats circa 2900 rossicus- en ruim 260 serrirostrisganzen, veertien Geelbek-taigaganzen, vier Kleine Rietganzen, 920 Kolganzen en een Brandgans aanwezig. Na enkele vruchteloze bezoeken aan de pleisterplaats zag ik op 15 februari 2002 op ondergelopen uiterwaardgrasland bij Vierlingsbeek twee geelbekken, vijf zwartbekfabalis, elf Johansens Ganzen, 161 serrirostris en 17 rossicus. Inmiddels was het al wel duidelijk geworden, dat de ganzen kennelijk in deze regio voedselgebieden gebruikten die mij nog onbekend waren, terwijl er tevens een sterke uitwisseling met het Niederrheingebied in de regio Kalkar- Rees bleek te zijn.

Voor de winter 2002/03 nam ik mij dan ook voor om meer aandacht aan het voorkomen van ganzen in deze pleisterplaats te gaan besteden.

Dat de ganzen ook in de herfst van 2002 alweer vroeg present waren blijkt uit de waarneming van circa 300 toendrarietganzen in de Zurepasweiden op 29 november. Op die datum waren er tevens twintig flink uit de kluiten gewassen toendraganzen aanwezig in een maisveld bij de hoeve Nieuw Erf tussen Afferden (L) en Hommersum. Dit is een plaats waar door mij nog niet eerder ganzen waren gezien, maar waar wél regelmatig Kleine Zwanen foerageren.

Op 11 december 2002 kon ik aanvankelijk geen ganzen vinden rondom Vierlingsbeek – Bergen, maar in de middag bleken er 480 oostelijke toendraganzen te foerageren op een maisakker in De Schaaf, tegen het Lange Ven ten zuidoosten van Heijen. Ook op deze plaats waren door mij nog nooit eerder ganzen gezien. Het kleine aantal ganzen in het Maasdal op die datum kan mogelijk verklaard worden door de aanwezigheid van meer dan 5300 toendraganzen rossicus bij Kalkar – Hoennepel – Niedermoermter aan de Niederrhein. Toch waren er ook in het Maasdal kennelijk méér ganzen aanwezig dan er door mij gevonden werden, want in de late namiddag bleken er méér dan duizend rietganzen in te vallen in de zandafgravingen in het Koningsven tussen Milsbeek en Ven-Zelderheide, waar ook een groot aantal Grauwe Ganzen en enkele tientallen Kolganzen kwam overnachten.

Op 12 december 2002 vertrokken circa 650 toendraganzen vanuit deze slaappleaats naar De Schaaf, terwijl 1080 vogels gingen foerageren in maisveldjes tussen de zandwinplassen en het Reichswald. Het was de eerste keer dat door mij het overnachten van een groot aantal rietganzen op deze plaats werd vastgesteld, maar de aanwezigheid van 185 zwaargebouwde rossicus-ganzen op 26 januari 2002 op een wintertarweveld in het Koningsven zou er op kunnen duiden dat de ganzen daar toen ook al overnacht hebben.

Op 21 januari 2003 besloot ik om in het kader van de midwintertelling deze pleisterplaats grondig onder de loep te nemen en dit zou dan ook de meest spectaculaire dag tot dusverre worden. In het Overloonsche Vlak tussen Westerbeek en Overloon – een gebied waar door mij nog nooit eerder ganzen waren aangetroffen- stuitte ik op een concentratie van maar liefst 3475 toendraganzen rossicus, 22 serrirostris, acht fabalis-geelbekken, 42 zwartsnavelige taigaganzen van de nominaatvorm fabalis, veertien Johansens Ganzen, zeven Middendorffs Ganzen en een drietal Kleine Rietganzen, die vergezeld van 185 Kolganzen, een Brandgans en 212 Kleine Zwanen foerageerden op plas en dras staand maisland en pitrusrijk grasland.

Circa zeven kilometer noordoostelijk van dit gebied bleek zich op grasland en maisakkers in het Vierlingsbeekse Broek bij Tuuthees een nóg grotere concentratie op te houden die langdurig en van zeer nabij bestudeerd kon worden. Hier betrof het 4600 normale rossicus-ganzen, slechts een achttal toendraganzen serrirostris, 55 geelbek-taiga's en ruim 280 zwartbek-taigaganzen (fabalis), vier Kleine Rietganzen en een juveniele Sushkins Gans Anser fabalis neglectus.

Hiermee waren echter nog lang niet alle ganzen van deze pleisterplaats getraceerd, want in de Zurepasweiden foerageerden twaalf Geelbekken tezamen met 45 zwartbek-fabalis en ruim tachtig Johansens Ganzen, terwijl er in de Zoetepasweiden ten minste 600 toendraganzen rossicus graasden. Op de rechter Maasoever was ter hoogte van Gening- Afferden een familie van vier Johansens Ganzen aanwezig terwijl er ten slotte 155 zwartbek-taigaganzen, 3 serrirostris-vogels, 670 toendraganzen rossicus en een Kleine Rietgans aanwezig bleken te zijn

op kaal akkerland in de Ossenkamp. Al met al leverde dit voor deze pleisterplaats een ongekend aantal op van circa 600 taigaganzen fabalis, 98 Johansens Ganzen, zeven Middendorffs Ganzen, een Sushkins Gans, 33 oostelijke toendraganzen serrirostris, 9345 toendraganzen rossicus en acht Kleine Rietganzen. Een totaal aantal dus van bijna 10.100 rietganzen waarbij alle bekende vormen en typen vertegenwoordigd waren!

Ook na die memorabele 21^e januari bleven de aantallen rietganzen in het Maasdal en aangrenzende gedeelte van de Peel veel hoger dan voorheen het geval was. Daarbij viel het op dat de toendragans rossicus geleidelijk afnam of fluctueerde (1 februari 2003: 5780 ex., 18 februari 2003: 3380 ex., 20 februari 2003: circa 4700 ex.) terwijl het aantal taigaganzen van de nominaatvorm fabalis lange tijd in dezelfde grootte-orde bleef (1.2.03: 606 ex., 18.02.03: 845 ex., 20.02.03: 885 ex., 23.02.03: 875 ex.). De oostelijke toendragans serrirostris vertoonde een toename van 66 vogels op 1 februari naar 275 individuen op 18 februari en van de Johansens Gans werden op 18.02 in totaal 85 exemplaren geteld, terwijl er op 23 februari een groepje van circa 45 van deze vogels aanwezig was in de Ossenkamp.

Met het oog op de uitgestrektheid en het landschappelijk onoverzichtelijke karakter van deze pleisterplaats mag het duidelijk zijn dat er altijd beslist nog ganzen over het hoofd gezien zullen zijn.

Discussie

Hoewel Hens (1965) noch Van Erve et al (1967) het voorkomen van rietganzen voor het beschreven gebied noemen, mag worden aangenomen dat er ook in de eerste helft van de jaren zestig taigarietganzen van de typische Geelbek-nominaatvorm overwinterden. Wellicht hebben die ganzen indertijd overnacht in vennen op de Gemeente Heide of de Berger Heide, zoals dat ook tegenwoordig bij deze vogels nog het geval is in andere vaste pleisterplaatsen in ons land. Mogelijk gebruikten de ganzen vanaf het einde van de jaren zestig slaappleatsen aan de Niederrhein en in het Gelderse Poort-gebied en van daar uit hebben ook toenemende aantallen Toendraganzen van de vorm rossicus de Maasvallei en de aangrenzende Peelstreek in gebruik genomen.

Nadat in de jaren zeventig de loop van de Maas tussen Boxmeer en Gennep was verlegd, ontstonden er in de afgesneden rivierbochten geschikte mogelijkheden voor ganzen om te overnachten. Hieruit is de belangrijke slaappleats nabij de kruising met Rijksweg A77 ontstaan. Recentelijk hebben de ganzen ook de zandwinplassen in het Koningsven als slaappleats in gebruik genomen.

Van een landbouwer in Langstraat onder Vortum-Mullem vernam ik in de winter 1999/2000, dat er nu en dan ook grote aantallen ganzen de nacht hebben doorgebracht op ten dele plas en dras staande maisakkers ter weerszijden van de spoorlijn Boxmeer – Vierlingsbeek. Recentelijk werden door mij op die plaats gedurende de daglichtperiode rustende groepen toendra- en taigaganzen aangetroffen. Op verschillende plaatsen in deze regio verzekerden landbouwers en veehouders mij dat er vanouds ‘altijd al’ ganzen overwinterden, maar dat de aantallen vrijwel steeds klein waren en de vogels zich verspreid in kleine clubjes ophielden. Deze informatie, die

werd opgetekend in het Vierlingsbeekse Broek, in de Zure- en Zoetepasweiden, in de Ossenkamp en in het Bergerveld / De Vlammert, komt overeen met eigen waarnemingen vanaf 1970.

Met het toenemen van de aantallen hebben de ganzen ook steeds méér gebieden ontdekt (of her-ontdekt?) waar voorheen het voorkomen van deze vogels niet bekend was. In de meeste gevallen wil dit echter niet betekenen, dat er toen geen ganzen kwamen, maar dat die gebieden aan de aandacht van ornithologen ontsnapten.

Dit geldt bijvoorbeeld voor gebieden als De Schaaf bij Heijen, het Sambeeksche Broek, het Maarsven en het Overloonsche Vlak. Mogelijk waren dát de gebieden waar de ganzen verbleven op dagen waarop zij niet in de reguliere voedselgebieden aangetroffen werden.

Gedurende de afgelopen twintig jaar hebben er zich dus grote wijzigingen voorgedaan in het regionale voorkomen van rietganzen. Zowel wat betreft de aantallen als de soorts- en ondersoortssamenstelling is er gedurende de voorbije vijf winterseizoenen sprake geweest van explosieve ontwikkelingen, waarbij deze pleisterplaats zich heeft geschaard onder de meest belangrijke verblijfplaatsen van rietganzen in West-Europa.

Deze ontwikkelingen staan echter niet op zichzelf en maken deel uit van grootscheepse verschuivingen van trekwegen en overwinteringsgebieden binnen Europa, waarbij vooral de Pannonische regio van Hongarije, Kroatië, Oostenrijk en Slowakije het moet afleggen ten gunste van landen als Polen en (Oost-)Duitsland (Van den Bergh in Madsen et al 1999). Het is aan deze ontwikkelingen te danken, dat wij steeds meer oostelijke ganzen binnen onze grenzen te zien krijgen.

Natuurlijk kan het voorkomen van taiga- en toendraganzen in de Maasvallei en de aangrenzende Peelstreek niet los worden gezien van relatief nabijgelegen pleisterplaatsen zoals het Niederrhein- en Gelderse Poortgebied, de omgeving van de Kraaijenbergse Plassen, de Maasvallei in Midden-Limburg en de Groote en Mariapeel. In deze uitgestrekte regio houden zich de laatste jaren gedurende de wintermaanden regelmatig 30.000 – 40.000 rietganzen op en het ligt voor de hand dat er een continue uitwisseling is tussen de verschillende pleisterplaatsen. Meermalen is het mij gelukt om vanuit de Gelderse Poort afkomstige toendraganzen in de vroege ochtend te ‘onderscheppen’ wanneer zij in de omgeving van Cuyk – Haps – Oeffelt zuidwaarts het Maasdal begonnen te volgen en naar de Mariapeel en de Groote Peel bleken te gaan. Dit was recentelijk het geval op 19 december 2002, toen enkele honderden toendraganzen van de vorm rossicus via Cuyk – Haps - Venray en Veulen in zuidelijke richting trokken en gevolgd konden worden totdat zij zich in De Leijnsing ten zuidoosten van Liessel (N.Br.) bij 460 soortgenoten voegden, die daar op een maisakker foerageerden. De afgelegde afstand doet veronderstellen, dat het hier niet om voedseltrek ging maar ganzen betrof die van pleisterplaats veranderden.

De vogels die voorkomen in het gebied bij Vierlingsbeek – Bergen /Heijen blijken nu en dan tevens te foerageren aan de Niederrhein tussen Kalkar en Obermoermter, maar niet achterhaald kon worden of zij in zulke gevallen ook slaapplekken aan de Rhein gebruiken. Een

merkwaardige waarneming deed ik op 15 februari 2002 op de Reeserschanz bij Niedermoermter, waar bij vriezend weer 445 toendraganzen rossicus foerageerden die niet, zoals voor de hand zou liggen, in een nabijgelegen grindgat (afstand 400 m.) of op de Rhein (afstand 500 m.) gingen drinken, maar naar het kleinschalige Boetzelaerer Meer bij Appeldorn vlogen, dat circa drie kilometer naar het westen ligt. Wanneer die lijn in westelijke richting doorgetrokken wordt dan zouden deze ganzen exact in de pleisterplaats tussen Gennep en Vierlingsbeek beland zijn!

Uiteraard is dit zeker niet alles wat er over de taiga- en toendraganzen van de Maasvallei en de aangrenzende Peelstreek te zeggen valt. De pleisterplaats is nog in volle ontwikkeling en zeker zullen er ook in de komende jaren weer veranderingen gaan plaatsvinden. Hierdoor is het van groot belang om het reilen en zeilen van de vogels nauwlettend te blijven volgen. Voor beschrijvingen van de genoemde geografische vormen van de Taigagans en de Toendragans wordt verwezen naar een serie artikelen over geografische variatie bij ganzen, die vanaf de herfst 2002 verschijnt in Het Vogeljaar en waarin ook alle vormen en typen van rietganzen voor het voetlicht zullen worden gehaald.

Literatuur.

Bergh L.M.J.van den 1985a. Het voorkomen van de Taigarietgans *Anser fabalis fabalis* in Nederland. *Limosa* 58: 17 –32.

— 1985 b. Ganzenpleisterplaatsen in Nederland. RIN Rapport 85/16. Leersum.

— 1999. Tundra Bean Goose *Anser fabalis rossicus* in: J.Madsen, G.Cracknell & A.D.Fox. *Goose Populations of the Western Palearctic*. Wetlands International Publication No.48, Wageningen/ Ronde.

Erve F.J.H.van, H.K.M.Moller Pillot, A.B.L.M.Wittgen, S.Braaksma, W.H.Th.Knippenberg & V.F.M.Langenhoff 1967. *Avifauna van Noord-Brabant*. Assen.

Hens P.A. 1965. *Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden*. Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Reeks XV.

Slangenarend op de Hamert; nieuw voor het werkgebied

Gert Ottens,

glanskraai@hotmail.com

Foto's Ran Schols. Website, <http://www.pbase.com/ranschols>

Inleiding

In augustus 2003 werd een Slangenarend *Circaetus gallicus* ontdekt op de Hamert, Limburg. Vele vogelaars hebben deze nieuwe soort voor het werkgebied van de VWG Rijk van Nijmegen e.o. kunnen bewonderen. In dit artikel wordt het verblijf van de vogel beschreven en wordt ook een vergelijking gemaakt met de overige Nederlandse gevallen van deze Zuid-Europese dwaalgast.

Verblijf in de Hamert

De Slangenarend werd op 2 augustus 2003 ontdekt door John van Zuijlen, die de waarneming enigszins voorzichtig insprak op de voice-mail van Peter Hoppenbrouwers. Onafhankelijk hiervan werd de vogel ook op 4 augustus door Wil Scheres ontdekt en werd de waarneming wereldkundig gemaakt. De vogel was tot zeker 7 september aanwezig en bleek zich erg thuis te voelen in het gebied waar hij/zij zich vooral vanuit de omgeving van de kijkhut, zowel boven de centrale heide-‘vlakte’ als het Heerenven, liet bewonderen.

Vanuit de Hamert werd de Slangenarend ook wel eens zeer hoog en ver weg gezien. Blijkbaar

foerageerde de vogel tot buiten de grenzen van de Hamert, en waarschijnlijk voorbij de grens met Duitsland (een afstand van hooguit een kilometer).

Op 12 augustus werd de vogel waargenomen met een bemachtigde groene kikker *Rana esculanta synklepton* (N. Schaafstra, via VogelinfoLimburg), deze werd later in een braakbal teruggevonden. In een andere braakbal werd de huid van een slang, waarschijnlijk een Gladde Slang *Coronella austriaca* gevonden. Ook is enkele malen gezien dat hij een hagedis *Lacerta spec.* vond en verorberde (J. Jansen, via VogelinfoLimburg). Op 16 augustus liet de vogel zich bovendien gedurende ruim twee uur drie keer op een mogelijke prooi vallen, ogenschijnlijk zonder succes (H. Alards, via VogelinfoLimburg).

Tijdens het langdurig verblijf van twee Slangenarenden in Nationaal Park de Hoge Veluwe in 1996 en '97 werden deze vogels ook regelmatig met (ongedetermineerde) prooien gezien die deels al in de lucht werden geconsumeerd (Vink et al, 1999).

Van de reptielen komen in de Hamert Levendbarende Hagedis *Lacerta vivipara*, Zandhagedis *L. Agilis*, Hazelworm *Anguis fragilis* en, in lagere dichtheden, Gladde Slang voor.

Voorkomen in Nederland

De Slangenarend is een soort waarvan het hoofdverspreidingsgebied voornamelijk ten zuiden en oosten van ons ligt. De grootste populaties in Europa bevinden zich op het Iberisch Schiereiland en de dichtstbijgelegen regelmatig bezette broedgebieden liggen in Midden-Frankrijk (Forsman 1999, Hagemeier & Blair 1997). Mogelijk is het eerstgenoemde 'gebied' de bron van de meeste Noordwest-Europese gevallen.

De meeste Europese Slangenarenden overwinteren in Afrika ten zuiden van de Sahara (Forsman 1999).

Indien aanvaard gaat het bij de vogel van de Hamert om de eerste waarneming voor de provincie Limburg. Tot en met 2001 zijn in Nederland de volgende 12 gevallen (totaal 14 vogels) aanvaard door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) (van den Berg & Bosman 2001; van der Vliet, van der Laan & CDNA 2002):

- medio november 1907, Oldebroek, GL.
- 27 oktober 1959, Molkwerum, FR.
- 2 juni 1979, Wijdenes, NH.
- 8-9 augustus 1981, Maasvlakte, ZH.
- 26 juni 1989, Nederhorst den Berg, NH.
- 31 juli 1990, Hoevelaken, GL.
- 2 augustus 1993, Terschelling, FR.
- 11 mei 1994, Lauwersmeer, GR.
- 15 juli-29 augustus 1996 en 27 mei-26 juli 1997, twee individuen, Hoge Veluwe, GL.
- 21 mei 1999, Wassenaar, ZH.
- 25 september 1999, Elterberg, GL.
- 17 juni-26 augustus 2001, twee individuen, Fochteloërveen, DR/FR.

Afgezien van de eerste vier bovenstaande gevallen, van vogels die in verzwakte toestand werden gevonden, hebben de meeste gevallen betrekking op overvliegende vogels. Deze vogels kunnen overal in het land worden waargenomen, vooral wanneer ze hun Zuid-Europese broedgebieden in het voorjaar 'overschieten'. Dit gebeurt vooral in periode mei-juni. Ook tijdens de najaarstrek afgedwaalde vogels kunnen in Nederland opduiken, getuige enkele gevallen in dit jaargetijde.

Opvallend is daarnaast de hausse aan waarnemingen vanaf begin negentiger jaren, die vooral de laatste jaren verder aanzwelt.

Behalve de in het overzicht genoemde gevallen zijn er overigens nog twee waarnemingen uit 1996 en 1997 in beoordeling. Dit laatste geval gaat om een vogel die op 22 oktober dat jaar boven Kekerdome werd gezien. Voor 2001 is nog een waarneming uit Arnhem-Zuid (9 juli) in beoordeling (archief CDNA).

De waarneming in de Hamert stond in 2003 niet alleen, er werden 4-5 waarnemingen van langstreckende vogels gedaan (via www.dutchbirding.nl). Ook waren in de zomer van 2003 weer twee vogels aanwezig op de Hoge Veluwe. Het Fochteloërveen werd bovendien zowel in 2002

als 2003 door maximaal twee vogels bezocht. Het blijft natuurlijk speculeren of het bij de laatstgenoemde gevallen steeds om dezelfde vogels gaat. Gevallen van langdurig verblijvende vogels trekken natuurlijk de meeste aandacht en de vogels van de Hoge Veluwe en het Fochteloërveen trokken gedurende hun aanwezigheid vele honderden vogelaars. Ook de Hamert was een populaire bestemming voor vogelaars in de augustus 2003. En wie weet, komt de vogel volgend jaar terug.

Discussie

Voor zover bekend, hebben verreweg de meeste gevallen, ook die van de Hamert, betrekking op zogenaamde licht-koppige vogels. Dat wil zeggen vogels zonder de vaak kenmerkende donkerbruine kop. Bekende uitzonderingen hier op zijn de vogel van Terschelling in 1993 (foto: Dutch Birding 15 (5): 237, 1993) en één van de twee vogels van de Veluwe in de zomers van 1996-1997, zoals beschreven in Vink *et al.* (1999). Ook de vogel van de Elterberg betrof een donker-koppig exemplaar (H. Sierdsema mond. med.). Waarschijnlijk zijn voornamelijk juveniele vogels vaker licht-koppig (Forsman 1999). De vogel van de Hamert betrof ook een jonge vogel. Dit kan aan de hand van de prachtige foto's van Ran Schols (Dutch Birding 25 (6): 345-346), op grond van o.a. de zeer lichte achtervleugelrand (grijs bij adulte), vrij ongemarkeerde ondervleugel en de lichtbruin-rode vlekken op kop en onderdelen worden geconcludeerd. De kans dat jonge, onervaren Slangenarenden naar Noordwest-Europa afdwalen is waarschijnlijk ook groter dan bij volwassen vogels. Hierin ligt dus mogelijk een verklaring voor het relatief grote aantal licht-koppige Slangenarenden in Nederland.

Verwijzingen

- van den Berg, A.B. & Bosman, C.A.W. 2001. Avifauna van Nederland 1. Zeldzame vogels in Nederland, tweede druk. GMB, Haarlem.
- Forsman, D. 1999. Raptors op Europe and the Middle East: a handbook of identification. T & AD Poyser, Calton.
- Hagemeier W J M & Blair M J (red.) 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds. T & AD Poyser, Calton.
- Vink, A., Derks, H.P. & Wiegant, W. 1999. Slangenarenden op Hoge Veluwe in zomers van 1996-1997. Dutch Birding 21 (5): 264-266.
- van der Vliet, R., van der Laan, J. & CDNA 2002. Zeldzame vogels in Nederland in 2001. Dutch Birding 24: 325-349.

Dankwoord

Speciale dank gaat uit naar Ran Schols. Hij stelde een aantal prachtige foto's beschikbaar van de Slangenarend van de Hamert. Meer foto's van deze arend, en van vele andere vogels, zijn te zien op zijn website, <http://www.pbases.com/ranschols>.

Kleine Jagers in het werkgebied

Joost van Bruggen

Op vrijdag middag 15 augustus vloog op 30 meter hoogte een Kleine Jager richting ZZW over de Rijksstraatweg in Beek-Ubbergen en op 1 September vloog een juveniele Kleine Jager over Kekerdom richting ZO. Gezien het feit dat dit, ondanks de nu bijna jaarlijkse waarnemingen, nog steeds een zeldzame verschijning is in het oosten van het land raakte ik geïnteresseerd in het binnenland-trekgedrag van deze Kleine Kleptomaan.

Trekgedrag van Europese kust-jagers

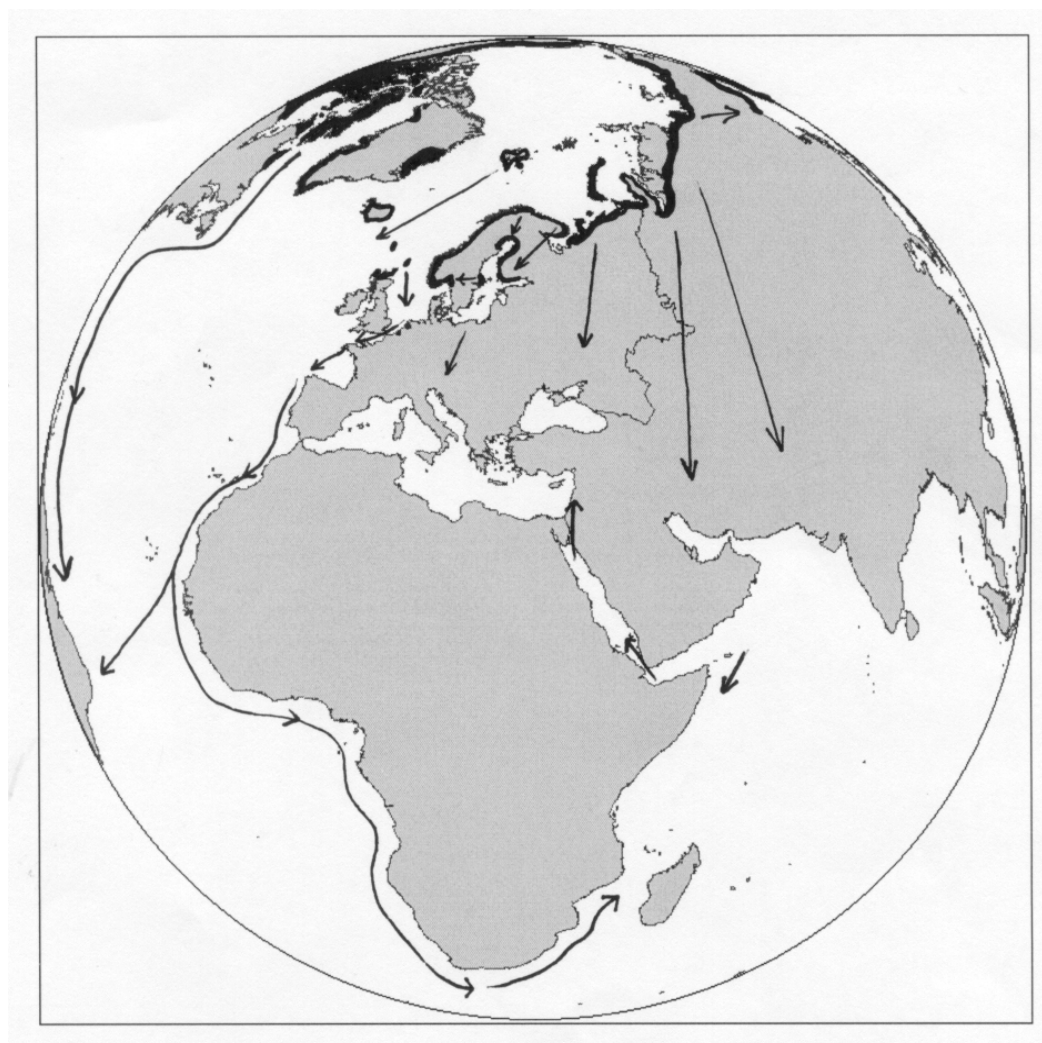
De eerste Jagers die de broedplaatsen verlaten zijn onvolwassen en niet broedende adulten. Deze trek piekt in juli-begin augustus. Nadat de meeste vogels in Europa eind augustus de kolonies verlaten hebben trekken de Kleine Jagers achter de sterns aan richting zuid. Vanuit Schotland is de trekrichting zuidoost, iets dat wordt bevestigd door het klein aantal meldingen vanuit Ierland (Cape Clear): 292 exemplaren tussen 1959-1967. De reden die ligt achter het feit dat de Schotse Kleine Jagers (donkere fase) nauwelijks de Noord-Atlantische Oceaan opvliegen is waarschijnlijk omdat sterns op de Noordzee veel algemener zijn. De trek in de Noordzee gaat voornamelijk langs Frankrijk door het Engels Kanaal, Portugal, West-Afrika naar Zuid-Afrika. Een beperkt aantal vondsten van Europese Kleine Jagers in Zuid-Amerika lijkt echter een bewijs dat over het zuidelijke deel van de Atlantische Oceaan wel enige trek plaatsvindt.

Trekgedrag van binnenland-jagers

Er vindt ook trek plaats door het binnenland. Deze trek omvat zowel vogels die langs de Oostzee broeden (donkere fase), vogels uit Noord-Scandinavië (lichte fase) en broedvogels van de Witte Zee, Rusland (lichte fase) die heel snel over land getrokken zijn op geweldig grote hoogte. Ten noorden van Uppland, Zweden vindt oost-westelijke landtrek plaats waarbij tussen 30 augustus en 7 oktober 1982 maar liefst 21 Kleine Jagers en 42 ongedetermineerde Jagers overvlogen. Men heeft waargenomen dat Kleine Jagers vanuit het middelste deel van de Oostzee zuidelijk vliegen, langs de kust verder gaan en zo weer naar het noord-westen trekken richting Kattegat. Bij Køge Bukt en Prästø Fed, Dk sturen Kleine jagers regelmatig bij richting west over Denemarken. Het gros van deze vogels zal uiteindelijk weer bij de Noordzee uitkomen maar een aantal vogels vliegt naar het zuiden over Mecklenburg, Dld., waar jaarlijks tussen de 2 en 42 vogels worden gezien.

Ieder jaar komen ook waarnemingen uit Zwitserland en Hongarije. Waar deze vogels nu precies vandaan komen is nog niet helemaal zeker, maar wanneer je kijkt naar land, kleurfase, periode en het weer kun je toch wel een uitspraak doen. Wanneer in Nederland eind juli of begin augustus een onvolwassen Kleine Jager wordt gezien is de kans het grootst dat het hier om een onervaren beest gaat dat de weg kwijt is. Het weer onderschrijft dit doordat het vaak zelfs kalm weer is tijdens de waarneming. Wanneer je in september of oktober een lichte fase Kleine Jager ziet (ongeacht leeftijd) is de kans het grootst dat het hier om een Noord-Scandinavische- of Witte Zeevogel gaat die door storingen in de lucht op grote hoogte naar beneden werd gedwongen. Maar liefst 90% van de Kleine jagers in oktober is van een lichte fase. Uiteraard is er een overgangperiode waarin beide groepen gezien kunnen worden: van half augustus tot begin september is de periode geen duidelijke sleutel. Dezelfde stelling geldt ook voor waarnemingen in Midden-Europa en Zuidoost Europa maar de trektijden schuiven op en de kans dat het gaat om een kustvolger is steeds kleiner naar mate je dieper in Europa komt.

De (lichte fase) vogels worden in de herfst regelmatig waargenomen in de Middellandse en Zwarte Zee: Bardawil, Egypte, 1979-1982 271 stuks, tot 15 op een dag langs Haifa, Israël en 116 in augustus-september langs de noordelijke Sinaï. Het feit dat in deze regio van de Middellandse Zee zo vaak Kleine jagers worden waargenomen is een bewijs dat vele vogels vanuit de Witte Zeeregio door het binnenland van Europa vliegen. Jagers die in de Middellandse Zee en Zwarte Zee worden waargenomen trekken door naar de Rode Zee en verder naar de Arabische Golf en de Indische Oceaan waar ze worden vergezeld door hun Siberische soortgenoten. Hoe de trekbewegingen lopen is te zien in figuur 1.

Figuur 1. Trekroutes van Europese kust- en binnenland-Kleine Jagers.

Tabel 1. Kleine Jagers in het werkgebied (voor zover juist gedetermineerd en doorgegeven zijn).

30-9-1962	1ex	Waal bij Loenen
6-12-1969	1ex	Bijland
11-7-1970	1ex adult donkere fase	Gendtse Uiterwaarden
12-10-1970	1 ex	Waalkade Nijmegen
30-8-1976	1 juveniel ex	Elst
4-9-1976	1 adult ex	Bijland
7-9-1976	1 adult ex	Bijland
23-10 t/m 19-11 1976	1 adult ex	Bijland
7-11-1976	1ex	Kekerdome

18-9-1982	1 ex	Stuw Sambeek
4-11-1985	1 ex lichte fase	Heyendaalseweg, Nijmegen
12-11 t/m 13-11 1985	1 ex adult lichte fase	Oude Waal-Ooijpolder
12-11-1985	1 juveniel ex	Oude Waal-Ooijpolder
13-11-1985	1 ex adult donkere fase	Gendtse Polder
16-11-1985	1 ex	Dorp Ooij
24-7-1986	1 ex	Erlecomse Waard
21-6-1987	1 ex donkere fase	Kaliwaal-Ooijpolder
11-7-1999	1 ex juveniel	Kraaijenbergse Plassen
21-9-2001	1 ex	Gendtse Waard
22-8-2002	1 ex adult tussenfase	Erlecomse Waard
15-8-2003	1 ex juveniel/onvolwassen	Beek-Ubbergen
1-9-2003	1 ex juveniel	Dorp Kekerdome

Literatuur:

Olsen & Larson, Skuas and Jaegers; a guide to the skuas and jaegers of the world. Pica Press 1997

Wernham *et al*, The Migration Atlas; Movements of the birds of Britain and Ireland. T. & A.D. Poyser, London 2002

Olsen, Jagers. GMB-uitgeverij 1992

Cramp *et al*, The birds of the western palearctic, deel III. Oxford University Press 1980

Glütz & Bauer, Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Akademischen Verlagsgesellschaft Wiesbaden

Vogels vangen vroeger en nu

Hans Wegman

In het jaar 919 werd Hendrik, hertog van Saksen, door de Franken en de Saksen te Fritzlar tot koning van het Duitse Rijk gekozen. De gezanten die het nieuws brachten, troffen de nieuwbakken vorst terwijl hij bezig was vogels te vangen. Hij ging zo in zijn bedrijvigheid met klapnet en lijmslok op dat het grote nieuws van zijn uitverkiezing amper tot hem doordrong. Tot op de dag van vandaag kennen we hem als Hendrik de Vogelaar (876-936).

Op zondag 13 april 2003 verstuurde Frank Majoor het volgende berichtje via de mailcirkel van de Mourik: Vandaag de eerste vangdag in de Ooijse Graaf van dit seizoen. Ondanks de lichte nachtvorst toch een drukke start. In het eerste rondje vingen we bijna de helft van de vogels van de hele morgen. De grootste verrassing en tevens nieuwe baansoort was de vangst van een BOKJE. Deze vloog vlak naast het net op, zo het net in. Later op de morgen nog een Baardman-man (deze soort hier eenmaal eerder gevangen op 18 juli 1999: 3 vrouw + 1 man, alle eerstejaars vogels) en een IJsvogel-vrouw (deze soort vorig jaar voor het eerst tijdens het CES). Verder vlogen er een paar Buidelmezen (>3 expl), een vrouw Havik en ca. 150 Kramsvogels rond, maar deze werden niet gevangen. Kortom een mooi begin van het achtste CES-seizoen alhier.

De rode draad door deze twee berichten is de bezigheid van het vangen van vogels, 'vogelen'. De term 'vogelaar' is van oudsher gebruikt voor vogelvanger. In het Middelnederlands woordenboek worden de volgende betekenissen gegeven: 1. vogelvanger 2. vogelwichelaar 3. klein stuk geschut. Van Dale's Groot Woordenboek der Nederlandse Taal geeft als betekenis: vogelvanger, ook wel schertsend liefhebber van vogels.

De betekenis 'liefhebber' van vogels is dus niet veel ouder dan een paar honderd jaar.

Overigens is het nog maar de vraag hoe we dat begrip 'liefhebber' moeten verstaan.

Vorig jaar publiceerde Ignaz Matthey het boek 'Vincken moeten vincken locken', vijf eeuwen vangst van zangvogels en kwartels in Nederland. Het bevat een boeiend en vermakelijk overzicht van wat dat vogels vangen en 'liefhebben' van vogels inhield. Het zal niemand verbazen dat het boek tal van culinaire bijzonderheden bevat en letterlijk een kijkje in de keuken geeft wat betreft het bereiden van vogels. Net zoals tot de dag van vandaag in Zuid-Europa waren ook hier te lande tal van lieden actief met lokfluitjes, vangkooitjes, vallen, vogelpotten, klemmen, jachtvogels en nog veel meer hulpmiddelen om vogels te vangen. Die vogels werden als kooivogel gehouden, vanwege hun zang of hun kleuren; de kledingindustrie verwerkte de veren, met name voor hoofddekseis. En het gros van de vogeltjes kwam op tafel. Vooral de betere standen aten vogels. Aanvankelijk waren grote vogels populair, zwanen, pauwen, ooievaars en blauwe reigers. Meer en meer gingen die in plaats van als voedsel als tafelversiering dienen. Zwanen die met gespreide wieken op tafel kwamen en pauwen met vergulde kop en de staartveren opgezet. Vanaf de zestiende eeuw verschoof de smaak van de

- J. J. ROSENBERG, -

TELEGRAM-ADRES:
Rosenberg Arnhem

POELIER,

INTERCOMMUNAAL-
Telefoon no. 363.

Koningstraat 74,
- ARNHEM. -

Hofleverancier van wijlen Z. M. den Koning, Sedert 1859 leverancier van het Koninklijk Huis, Hofleverancier van H. M. de Koningin.

PRIJS-COURANT.

Kalkoen-Hanen	per stuk	/	/
" Hennen	" "		
Kalkoentjes	" "		
Kapoenen	" "		
Poulardes	" "		
Brusselsche Poulardes	" "		
Kuikens	" "		
Braadkippen	" "		
Pastei-Soepkippen	" "		
Duiven	" "		
Kwartels	" "		
Watersnippen	" "		
Houtsnippen	" "		
Ganzen	" "		
Wilde Eendvogels	" "		
Canetons	" "		
Talingen	" "		
Lijsters	" "		
Ortolanen	" "		
Vinken	" "		
Wilde Konijnen	" "		
Hazen	" "		
Patrijzen	" "		
Faisanten	" "		
Corhoenders	" "		
Sneeuwhoenders	" "		
Hazelhoenders	" "		
Reebouten	" "		
" simmen	" "		
Zwijnsimmen	" "		
" bouten	" "		

Farceeren en Truffeeren tegen billijken prijs.

Aanbevelend,

UEd. Dn. Dienaar,

J. J. ROSENBERG.

edellieden naar kleinere vogels, vinken, leeuweriken, lijsters, patrijzen. Het gewone volk bleef afkerig van dat kleine grut, niet eens vanwege de smaak maar vanwege het 'gepiegel'. De adel liet ze bruin bakken en werkte de zangertjes met skeletjes en al naar binnen. Bijzonder is dat men in het verleden ook al vogels telde. Zo is bekend dat op een bepaalde plaats in de Hollandse duinen tussen 1769 en 1858 in totaal 345.832 vinken zijn gevangen.

De vangers noteerden hun aantallen blijkbaar met evenveel enthousiasme als de waarnemers van tegenwoordig. Vergelijk dat aantal eens met de wolken graspiepers die onlangs op een dag bij Breskens geteld zijn. Het mag dan ook duidelijk zijn waar het spreekwoord 'beter een vogel in de hand, dan tien in de lucht' zijn oorsprong heeft.

Men ving vogels, men handelde in vogels en men sjoemelde met vogels. Spreeuwen werden als lijsters verkocht en wie watersnip op tafel dacht te hebben, liep de kans het met kievit te moeten doen. Kemphanen en duiven gingen als goudplevieren van de hand.

Van lieverlee veranderde het imago van de vogelhandelaar. Van een eerzaam beroepsbeoefenaar werd hij een klein schurkje. Vanaf 1912 bood de Vogelwet bescherming aan met name de kleine zangvogels. Toch heb ik in mijn eigen leven de omslag meegemaakt in de wijze waarop de vogelvanger bejegend werd. In de jaren vijftig liep er in mijn geboortestreek een vogelvanger rond, ene Paul, een Belg zo beweerde men. Hoewel iedereen wist wat zijn hobby was, hij ving vogels voor de 'sport' en de handel, werd hij met respect behandeld. Men zei 'meneer' tegen hem. Tien jaar later waren de lokale vogelvangers een paar rabauwen met gluiperige trekken en te lang haar. Ze werden behalve door de politie ook door de verachting van de plattelanders achtervolgd en regelmatig met hun eigen lijfstokken afgerost.

De aanleiding voor dit stukje is een advertentie van een Arnhemse poelier die ik kort geleden onder ogen kreeg. Het is een prijs-courant van omstreeks 1900. Er staan een heleboel vogels en knaagdieren op vermeld die je ook vandaag nog bij een poelier aantreft. Maar ook soorten die je liever in de lucht aantreft dan in de hand(el). En ook minstens een soort waarvoor je een moord zou doen.

Ignaz Matthey; Vincken moeten vincken locken - vijf eeuwen vangst van zangvogels en kwartels in Nederland. ISBN 9070403498

Verslag VWG weekend op Ameland, 2-5 mei 2003

Albert van der Hem, a.vanderhem@evelop.nl

Het is niet echt gemakkelijk om een stuk te schrijven over een lang weekend vogelen op Ameland, wanneer het hoogtepunt daarvan aan het begin gevallen is. Valt het hoogtepunt namelijk te snel, dan volgt normaal een flinke postcoïtale depressie en wat moet je dan? Niks dus. Het uitzitten en kijken of je het nog gezellig kan maken.

Op vrijdag, na het stallen van de spullen op de slaapzaal van de Potstal van de familie Kiewied gingen we het Oerd op. Prachtig lenteweere overigens. Maar niet echt warm. Achter de eendenkooi, waar we een mannetje Gekraagde Roodstaart in vol ornaat zagen pronken, vonden we een klein bosje. Het was een bosje van niks met een paar Berken en verder veel struiken. Een onooglijk bosje eigenlijk.

Ik weet niet wie het als eerste zag, maar iemand riep: 'Een Draaihals'. Instant opwindende maakte zich van mij meester. Adrenaline kwam in grote hoeveelheden vrij. Ergens in dat bosje zat een Draaihals en die had ik tot mijn spijt nog nooit gezien. Een Draaihals! 'Jynx Torquilla'. Waarschijnlijk de mooiste Latijnse naam uit het vogelboek. Een beest van mysterieuze proporties. Categorie Griel en Houtsnip.

Hoewel ik opgegroeide ben op de Veluwe op 3 km van Planken Wambuis had ik den Draaihals nog nooit gezien. Had ik al eens gezegd dat ik eigenlijk maar een middelmatig vogelaar ben? Het zou er op aankomen. Zou ik hem ook kunnen gaan zien? Het bosje van niks werd omsingeld door zo'n twintig, over het algemeen meer dan gemiddelde vogelaars. Een bruine flits schoot van tak naar bodem. Het had net zo goed een wat grote Heggenmus kunnen zijn. Op de knieën zoeken. Turen, kijken, ingehouden adem. Een bruine flits schoot van bodem naar tak. Niemand zag hem echt. Ik begon bang te worden dat het een ervaring zou worden als het zien van een zonsverduistering bij bewolkt weer. Wie ooit een volledige zonsverduistering bij helder weer heeft gezien, weet wat ik bedoel. Maar nee, hemels geluk, wat een geschenk, na zo'n 15 minuten door het bosje gekropen te hebben, zagen we hem dan. Eindelijk. Zo mooi als ie is. Met alle schakeringen bruin en grijs, prachtig gestreept, heel kwetsbaar, met die smalle korte opgerichte snavel en die verlegen tegen de tak gedrukte houding. Even liet ie ook nog het mooiste zien wat ie heeft. De donkere rugstreep en ook nog in gedraaide houding, als een balletdanseres met een verborgen tatoeage.

Vrijdagavond werd de Velduil nog gezien en gaf Leon een uitstekende dialezing over zijn maanden op de Russische Toendra. Veel plaatjes van ongeverfde hutten, wodka's en Tanya's. Rupssporen in de permafrost. Eindeloze lege vergezichten. Met daartussen de mooiste toendravigels. Al die beesten die we hier alleen op doortrek hebben.

Het boek vogels van Ameland liet nog zien dat de meeste Draaihalzen gezien worden in de eerste week van mei. We waren precies op tijd geweest. Nog wat pingpongen, een paar biertjes

en dan naar bed. Tevreden met de Draaihals droomde ik helemaal nergens over. De droom was werkelijkheid geworden.

De volgende dag, zaterdag, beloofde een mooie vogeldag te worden. Mooi weer, wel wat te veel wind. Achter Rob Felix de Duinsjerpa trokken we het Oerd over. Alle bosjes afgestruind op zoek naar het Bladkoninkje. Niet gevonden overigens. Het bleek te hard te waaien. Weinig echt interessante vogels gezien. Iemand zei dat de trek waarschijnlijk plaatsvond op meer dan 300 m hoogte. Ik ben naar de dijk gegaan en heb maar eens de tijd genomen om het mannetje Eider te bekijken met mijn nieuwe Russische reistelescoop. Ik denk dat George Lucas bij het ontwerp van die witte vechtrobots die in Star Wars Darth Vader omgeven, gekeken heeft naar het mannetje Eider. Wat een buitenaardse combinatie van wit, zwart en groen.

Zaterdagavond met een groepje naar de rand van het bos gegaan om de baltsvlucht van de Houtsnip te gaan zien. Ik was al zo gelukkig om die in mei 2001 gezien te hebben, maar mijn vrouw Gordana nog niet. De houtsnip stelde ons niet teleur. Daar was ie weer. Categorie Draaihals en Griel. De rare, veel te dikke, nacht & bossteltloper met de hoge piepstem. De Eunuch van het dennenbos. Vliegend in grote trage ellipsen over het bos.

Harvey en Michiel gaven een likkebaardend lekkere lezing van hun reis naar Ecuador. De prachtigste kolibries hangend aan suikerflessen, papegaaien op de clay-licks, vergezichten op de Cotopaxi en het einde van de beschaving in La Selva.

Zondagochtend werd besloten om een Big-Day te gaan houden. Ik had altijd het idee dat dat veel en hard fietsen zou betekenen, maar met Twan en Harvey in het groepje, bleek dat enorm mee te vallen. Je moest bijna oppassen dat je niet van de fiets viel, zo langzaam gingen we. Nu zijn Twan en Harvey zo ongeveer de oprichters van lazybirder.com dus dat verklaart veel. Het kwam er op neer dat we overal even gingen kijken en 'horen is scoren'. Ik heb de dag niet afgemaakt want ging zondag al op de boot, maar ik begreep dat ons groepje met 107 soorten (zonder de brandgans!) ergens in de middenmoot is geëindigd. Het groepje met Erik van Winden en Leon Peters was winnaar met 111 soorten. Runner-up was het groepje met Michiel, Sjak, en Erik van Dijk met 110 soorten, exclusief exoten (4).

Op zondag tijdens zijn terugweg tikte Frank Willems (wie anders?) nog een fraaie Engelse Gele Kwik vlak bij de boerderij mee.

Nog een antwoord op de lezersvraag uit het vorige Amelandverslag. De vraag was: 'waarom is het eigenlijk Het Smelleken en niet De Smelleken?'. Het antwoord kwam niet van één van de VWG leden, maar van mijn goede vriend Arie, bovenmatig geïnteresseerd in taal. Ik had namelijk beargumenteerd dat het natuurlijk Het Waterhoentje' is omdat dat een verkleinwoord is en die hebben altijd het als lidwoord. Zijn antwoord: 'Smelleken kan trouwens ook heel goed een verkleinwoord zijn, zoals in de Oudnederlandse tekst: Heer Halewyn zong een liedekyn klein ...'.

Soortenlijst: 146, met dank aan Erik van Dijk

Knobbelzwaan, Grauwe Gans, Grote Canadese Gans, Brandgans, Rotgans Zwarte Rotgans, Witbuikrotgans, Casarca, Bergeend, Krakeend, Smient, Wilde Eend, Slobeend Pijlstaart, Zomertaling, Wintertaling, Tafeleend, Kuifeend, Eider, Zwarte Zee-eend, Grote Zee-eend,

Middelste Zaagbek, Draaihals, Grote Bonte Specht, Koekoek, Gierzwaluw, Ransuil, Velduil, Holenduif, Houtduif, Turkse Tortel, Waterral, Waterhoen, Meerkoet, Houtsnip, Watersnip, Grutto, Rosse Grutto, Regenwulp, Wulp, Zwarte Ruiter, Tureluur, Groenpootruiter, Oeverloper, Steenloper, Kanoet, Drieteenstrandloper, Paarse Strandloper, Bonte Strandloper, Krombekstrandloper, Kempaarn, Scholekster, Kluut, Goudplevier, Zilverplevier, Bontbekplevier, Strandplevier, Kievit, Kleine Jager, Stormmeeuw, Grote Mantelmeeuw, Zilvermeeuw, Kleine Mantelmeeuw, Kokmeeuw, Dwergmeeuw, Lachstern, Grote Stern, Visdief, Noordse Stern, Dwergstern, Bruine Kiekendief, Blauwe Kiekendief, Sperwer, Havik, Buizerd, Torenavalk, Boomvalk, Slechtvalk, Dodaars, Fuut, Jan-van-gent, Aalscholver, Kleine Zilverreiger, Blauwe Reiger, Roerdomp, Lepelaar, Ooievaar, Roodkeelduiker, Gaai, Ekster, Kauw, Bonte Kraai, Zwarte Kraai, Merel, Kramsvogel, Koperwiek, Zanglijster, Grauwe Vliegenvanger, Bonte Vliegenvanger, Roodborst, Nachtegaal, Blauwborst, Zwarte Roodstaart, Gekraagde Roodstaart, Paap, Roodborsttapuit, Tapuit, Spreeuw, Boomkruiper, Winterkoning, Koolmees, Pimpelmees, Staartmees, Oeverzwaluw, Boerenzwaluw, Huiszwaluw, Goudhaan, Vuurgoudhaan, Sprinkhaanzanger, Rietzanger, Kleine Karekiet, Fitis, Tjiftjaf, Fluiters, Baardman, Zwartkop, Tuinfluiter, Grasmus, Braamsluiper, Veldleeuwerik, Huismus, Witte Kwikstaart, Rouwkwikstaart, Gele kwikstaart, Engelse Kwikstaart, Noordse Kwikstaart, Boompieper, Graspieper, Heggenmus, Vink, Groenling, Putter, Kleine Barmsijs, Kneu, Geelgors, Rietgors.

Korte verslagen excursies van het voorjaar 2003

Joop Thomas, Ed de Korte, Nico van der Poel, Peter Hoppenbrouwers

De Maurik 6 april 2003

Het gebied beslaat het dal van de Lage Raam van Langenboom tot Escharen en bestaat uit het Langenvan, een stuk broekbos, weilanden en een smalle strook gemengd bos afgewisseld met grasvelden langs de Lage Raam. Leuke soorten die dag waren de boompieper, blauwborst, geelgors, kleine bonte specht, roodborsttapuit en ijsvogel.

De Hamert 27 april 2003

Helaas voor de gids kwamen hier geen deelnemers op af. Geen nood, dan zelf maar op pad gegaan. Leuke soorten waren de gekraagde roodstaart, wielewaal, boomleeuwerik, geoorde fuut, roodborsttapuit en een blauwe kiekendief.

Ooijpolder 11 mei 2003

Het was mooi weer en er waren 25-30 mensen mee. Ondanks het latere tijdstip, 7.00 uur, leuke soorten gezien en gehoord. Bij Tiengeboden onder de dijk een blauwborst en ijsvogel, een sprinkhaanzanger bij de Bisonbaai, een sperwer, groene specht, veel zwarte sterns, voor de Cilieboer een man zomertaling, bij Erlecom een paar kleine plevieren, oeverlopers en gele kwikstaarten die een buizerd achtervolgden. Langs de Hezelstraat was nog een roepende dodaars te horen.

Avondexcursie Ooijpolder 13 mei 2003

Er waren drie gidsen nodig om de hoeveelheid mensen aan te kunnen. Het weer was net aan het omslaan en het zag er erg (mooi) onweerachtig uit. Leuke soorten waren waterral, blauwborst, nachtegaal en steenuil. Door het zeer dreigend uitziende (on)weer duurde sommige excursies korter dan gepland. Anderen gingen echter onverdroten voort.

Gelderse Poort 25 mei 2003

Een dag fietsen is kennelijk teveel voor ons en Twan Teunissen stond en bleef alleen die dag.

Mulderskop 1 juni 2003

Eigenlijk zou Frank Willems de excursie leiden, maar hij was dit helemaal vergeten! Gelukkig was Nico van der Poel op deze excursie afgekomen en nam dit over van Frank. Met z'n vieren hebben ze de nachtzwaluw en zijn baltsvlucht erg goed waargenomen. Verder was er nog de roodborsttapuit en ze hebben nog een kijkje genomen bij de reuzenmier.

De Bruuk 15 juni 2003

Frank Willems maakte zijn afwezigheid op de Mulderskopexcursie meer dan goed door de Bruukexcursie te begeleiden. Hij hoorde tot zijn vreugde een krekelzanger zingen. Verder waren

er ook nog twee wespendienven te zien, een sprinkhaanzanger, de gekraagde roodstaart, boompieper en nachtegalen.

Excursieprogramma VWG Rijk van Nijmegen e. o.

Deze keer staan ook de excursies van de vogelgroep Wijchen vermeld. Bij sommige excursies is aanmelding vereist, tenminste 2 dagen voor de excursiedag. Dit voor het bepalen van het al dan niet doorgaan van een excursie en/of van de verdeling van de deelnemers over beschikbare auto's. De kilometervergoeding voor dagexcursies wordt met de chauffeur onderling geregeld.

Zondag 2 november

Overasseltse en Hatertse Vennen (o.v.b.) 8.00-12.00 uur, info bij Vogelgroep Wijchen, Theo Hesen 024-6411949

Zondag 23 november

Brouwersdam, Zeeland, dagexcursie. Excursieleider: Peter Hoppenbrouwers 024-3234751. Opgeven bij de excursieleider is verplicht!

Zondag 7 december

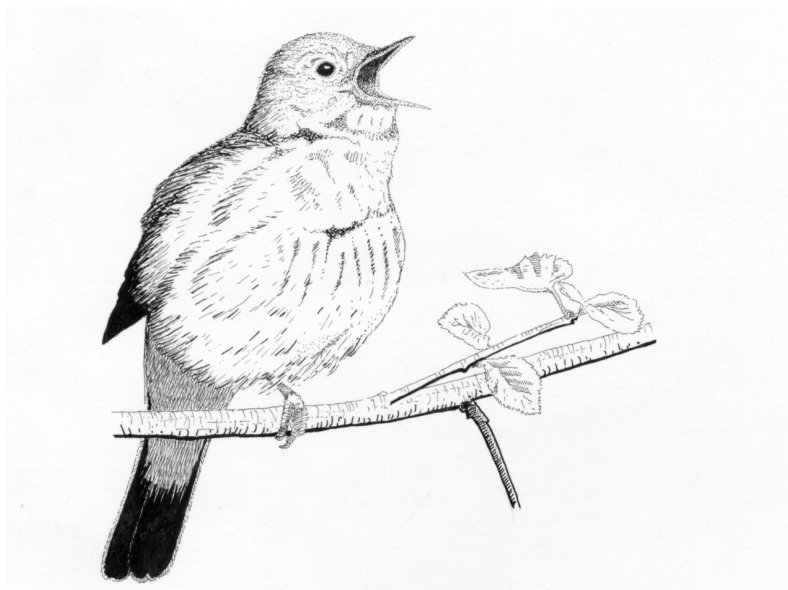
Ooijpolder (o.v.b.) 8.30- 12.00 uur, informatie bij Vogelgroep Wijchen Theo Hesen 024-6411949

Zondag 4 januari 2004

Gouden Ham e.o. (o.v.b.), 8.30 - 12.00 uur, informatie bij Vogelgroep Wijchen Theo Hesen, 024-6411949

Zondag 22 februari

Op de fiets door de Ooijpolder, excursie 12.00 – 15.00 uur. Excursieleider: Peter Hoppenbrouwers, 024-3234751

Waarnemingenoverzicht mei t/m september 2003

Erik van Winden

In dit overzicht staan dit keer 116 vogelsoorten vermeld, met een 15 tal schaarse tot zeldzame soorten, zoals Kwak (1), Zwarte Ooievaar (7), Rotgans (1), Witooggeend (2), Slangenarend (1), Morinelplevier (1), Poelruiter (1), Kleine Jager (2), Witwangstern (1), Draaihals (1), Duinpieper (2) Noordse Nachtegaal (1), Krekelzanger (1) Grauwe Klauwier (4) en Ortolaan (2). Er zijn dan ook weer diverse regioliijsters met nieuwe regio'soorten huiswaarts gekeerd.

Ik heb deze keer van 10 mensen een bestand ontvangen, waarvoor dubbeldank, tevens worden de mensen die hun waarneming via de website hebben ingestuurd hierbij bedankt. Henk Alards, Marcel Bingley, Peter Brouwer, Gert-Jan Caspers, Harvey van Diek, Erik van Dijk, Kees van Dun, Rob Felix, Sjak Gielen, Mark Grutters, Wouter Halfwerk, Fred Hustings, G. Leufkens, Frank Majoor, Peter Molenveld, Leon Peters, Berend Voslamber, Rob van Westrienen, Wim Wilmers, Erik van Winden

Dodaars	15 aug	2	kleiputten van Biesterveld
16 aug	20		Hamert, Hut Heerenven
	22 aug	1	Leuthse Kleiputten
	7-8 sep	1	Oude Waal

Roodhalsfuut	15 sep	2 ad	Oude Waal
31 aug	1		Kbp-plas 5
	17 sep	1	Kekerdomse Waard en Millingerhof

Geoorde Fuut	20 sep	5	Millingerhof
7 mei	2		de Hamert
8 mei	2		Bergerheide
16 mei	1		Kbp-plas 5
22 juni	2		Haterse Vennen
juli	2		Bergerheide, succesvolle broedgevallen
12 juli	2		Hatertse Vennen

Kwak			
5-9 juli	1 ad		Ooijsche Graaf

Blauwe Reiger

17 aug	38	Oude Waal
26 aug	12	Strang Bizonbaai
26 aug	49	Oude Waal
22 sep	45	Oude Waal

Kleine Zilverreiger

26 mei	2	Kbp-plas 8, beide fouragerend en met lange sierveren
9 juni	1	Oude Waal
7-15 sep	1	Millingerhof

Grote Zilverreiger

14 mei	1	Oude Waal van de Kekerdomse Waard
14 aug	2	Oude Waal

Zwarte Ooievaar

29-30 juni	1	Heerenven bij de Hamert
1-13 juli	1	Heerenven bij de Hamert
3 aug	1	Griftdijk bij Lent, cirkelend
7 aug	2	Swanenburg bij Beuningen
16-31 aug	2 juv	Millingerwaard
20 aug	4	Wylberg, hoog richting WZW
1-21 sep	2 juv	Millingerwaard

Ooievaar

8 aug 14 Wylerberg, overtrekkend
 19 aug 12 Wylerberg, trekkend
 23 aug 13 ad Pastoor Wichersstraat 23, trekkend
 25 aug 15 Oosterhoutse Waard, overtrekkend
 7 sep 9 ad Millingerwaard, rondhangend

Lepelaar

16 mei 1 Millingerwaard, tp met nestbouwgedrag
 20 mei 3 ad Vlietberg, foeragerend
 25 mei 1 Langstraat, aanvliegend daarna tp
 25 mei 3 Bisonbaai, langsvliegend
 5 juli 1 Kaliwaal
 6-11 juli 3 Heerenven bij de Hamert
 1 aug 1 juv Bemmelse, rustend
 3 aug 2 Afferder en Deester Waard
 6 aug 7 Gendtse Polder, dalend

Grauwe Gans

22 aug 1100 Kbp-plas 5
 22 aug 325 Kbp-plas 8
 23 aug >1000 Grote Grintgat Weurt
 23 aug 320 Hamert
 24 aug 1300 Ooypolder

Indische Gans

14 aug 7 Hamert, hut Heerenven, 4 ad en 3 juv

Sneeuwganzen

23 juli 1 Erlecomse Waard, hinkend en later niet meer gezien....

Grote Canadese Gans

23 aug 350 Niers, Milsbeek e.o.

Rotganzen

25-27 mei 1 ad Kaliwaal

Roodhalsganzen

1 juni 1 Grote Grintgat Weurt, tussen Grauwe Ganzen; met lamme vleugel?
 23 aug 1 Grote Grintgat Weurt
 12-15 sep 1 Erlecomse Waard, geringd met rechts rood plastic, dus escape

Casarca

10 mei 2 Heerenven-Zuid, Hamert
 12 sep 1 Erlecomse Waard

Manengganzen

27 juni 1 Oude Waal
 1-28 juli 1 Oude Waal
 26 aug 1 Lent
 2-30 sep 1 Lent

Smient

10-11 mei paar kbp-plas 8
 3 juni 1 man Oosterhout
 6 juni 1 man Oude Waal
 9 juni 1 man Bemmelse Polder-oost
 10 juni 1 man Oude Waal
 22 juni 1 vrouw Kbp-plas 8
 1 juli 1 man Oosterhout
 12 juli 1 vrouw Kbp-plas 8
 22 aug 1 Kbp-plas 5, eerste van najaar
 27 aug 1 Erlecomse Waard, eerste in de Ooij

Pijlstaart

27 aug 1 Erlecomse Waard, de eerste van het najaar

Bahamapijlstaart

10 mei 1 Kbp-plas 8

Zomertaling

7 sep 2 Erlecomse Waard, de laatste

Krooneend

23 aug 1 vrouw Kbp-plas 5, al langere tijd aanwezig

Witoogeend

t/m 31 mei 1 man De Baend bij Well
21 aug 1 Millingerhof

Wespendief

25 sep 1 Mulderskop, de laatste van 7 ex hier dit najaar

Zwarte Wouw

5 mei 1 Bisonbaai, rond vliegend
8 mei 1 Bergerheide, overvliegend
10 mei 1 Groenlanden en Bisonbaai rond vliegend
16 mei 1 Lent (Sprok), vliegend richting Nijmegen
14 juni 1 Lent, vliegens naar west
18 juni 1 Meertje bij Persingen, jagend
23 juli 1 Wylerberg
14 sep 1 Daalseweg Nijmegen, trekkend

Rode Wouw

20 mei 1 Colenbrandersbos in Millingerwaard overvliegend
22 juli 1 brug bij Ewijk
22 juli 1 juv uiterwaarden brug Ewijk, langdurig cirkelend boven uiterwaarden
4 aug 1 Oude Waal, cirkelend
28 sep 1 Weurt, 14.30 uur -> NO

Slangenarend

3-31 aug 1 ad de Hamert
1-7 sep 1 ad de Hamert

Bruine Kiekendief

9 sep 1 juv Oude Waal, deze laatste zat op een paal

Blauwe Kiekendief

14 aug 1 juv de Hamert, vroeg voor hier

Visarend

24 aug 1 de Hamert, overvliegend
31 aug 1 Oude Waal en Kekerd, langs de Waal vliegend
2-3 sep 1 Kekerd, vliegend richting ZW

3 sep 1 Millingerwaard, 's avonds vissend
6 sep 1 Erlecom, overvliegend
6 sep 1 juv Ewijkse plaat, jagend
7 sep 1 Kekerd, Millingerwaard, Kaliwaal en Ooijsche Graaf
8 sep 1 Vossegat Gendtse Waard, jagend
9 sep 1 ad Gendt, met vis
9 sep 1 juv Oude Waal, vissend
10 sep 1 Millingerwaard, overvliegend
11 sep 1 Kekerd en Ooij, overvliegend
20 sep 1 Mozartstraat Nijmegen, overvliegend

Roodpootvalk

3 sep 1 onv Wylerberg, overvliegend naar ZW
21 sep 1 vrouw Groenlanden, kort tp waarna wegtrekkend

Smelleken

1 mei 1 Hamert, Heerenven
3 sep 1 man Mulderskop
14 sep 1 Mulderskop, trekkend

Boomvalk

22 sep 1 ad Kekerd, jagend
26 sep 1 Kekerd, jagend en de laatste

Slechtvalk

12 mei 3 Nuon centrale, nadat ik vorige keer mijn ongerustheid had uitgesproken over de aanwezigheid van 3 Slechtvalken op de centrale las ik in de Slechtvalk-nieuwsbrief dat er inderdaad een in België geringd mannetje de territoriumhouder heeft verjaagd. Dit is waarschijnlijk de vogel die zeer verzwakt op 12 mei in Beuningen is gevonden en de dag erna is overleden. De productie kwam dit jaar daarmee niet verder dan 1 ei op 18 maart.
10 sep 1 K3-put bij Erlecom, jagend
13 sep 1 kijkhut Millingerwaard, cirkelend in de lucht
29 sep 1 Mulderskop

Patrijs

14 juli 12 Lent, paar met 10 juv
 12 aug 10 Lent, op dijk
 17 aug 13 Defensiedijk Bemmelse Polder, paar met 11 juv, vlakbij drinkplaats weiland
 23 aug 10 Grindgat Weurt, opvliegend
 10 sep 11 Klein Baal, Haalderen
 17 sep 12 Defensiedijk Ambtswaard, groep fouragerend in het weiland

Kwartel

10 mei 1 Circul nabij meertje t.h.v Benzine station opvliegend
 10-11 mei 1 Achter en in de Oude Waal, roepend
 20 mei 1 Oude Waal
 23 mei 1 Bisonbaai, roepend
 28 mei 1 Schweitzerlaan, al roepend overvliegend
 14 juni 1 Erlecomse Waard
 11 juli 2 man Nabij Heerenven, roepend
 20 sep 1 Erlecomse Polder-oost, 23.40 uur, op de weg op de dijk

Kwartelkoning

23 mei 1 Bisonbaai NW-hoek, de eerste, roepend
 13 aug 1 Gendtse Waard, de laatste, opgeschrikt en opgevlogen

Kluut

9 juni 5 Strang Bemmelse Polder, 2 ad met 3 donspullen
 15 juli 8 Kaliwaal, hoogste aantal deze zomer
 6 aug 1 Gendtse Polder, de laatste

Kleine Plevier

10 mei 17 Kbp-plas 8, mooi aantal
 9 juli 20 Hamert, Heerenven
 20 sep 2 Millingerwaard, de laatste
 7 sep 3 onv Millingerwaard, vrij laat

Morinelplevier

22 sep 1 Kekerdome, 18.45 uur roepend, overvliegend

Kanoet

7-8 mei 2 ad Erlecomse Waard

Kleine Strandloper

6 sep 3 Kbp-plas 5
 16 sep 1 Erlecomse waard

Temmincks strandloper

10 mei 1 Kbp-plas 7
 24-27 mei 1 Erlecomse Waard

Krombekstrandloper

7 mei 1 Erlecomse Waard
 7 & 16 mei 2 Kbp-Plas 8
 13 aug 1 Oude Waal

Kemphaan

18 aug 6 Kaliwaal zuid, weinig dit jaar

Watersnip

20 sep 107 Oude Waal, tussen de rottende plompbladeren

Grutto

7 juli 50 Kaliwaal
 3-12 augmax 37 Strang Bemmelse Polder, fouragerend
 17 aug 9 Strang Ambtswaard, de laatste

Poelruiter

10 mei 1 Kbp-plas 8

Groenpootruiter

10 mei 13 Heerenven-Zuid, Hamert

Bosruiter

10 mei 9 Heerenven-Zuid, Hamert

Oeverloper

27 sep 1 Millingerwaard, kijkhut, de laatste

Steenloper

23 aug 5 Kbp-plas 5

Kleine Jager

15 aug 1 SOVON-kantoor te Beek
overtrekkend
1 sep 1 Kekerdorp, 's avonds boven het dorp

Zwartkopmeeuw

7 mei 1 de Hamert
10 mei 3 Heerenven-Zuid, Hamert
11 mei 2 Bergerheide
22 juli 1 Waalkade Nijmegen

Dwergmeeuw

10 mei 2 Heerenven-Zuid, Hamert

Kleine Mantelmeeuw

23 juli 350 Waal, Ooijpolder, grote groepen op de Waalstranden

Visdief

6 sep 1 Kbp-plas 7, laatste

Witwangstern

9-10 juni 1 ad Oude Waal, op beide dagen kortstondig gezien

Zwarte stern

22 aug 1 ad Kbp-plas 7, de laatste

Zomertortel

3 sep 2 Mulderskop
10 sep 1 ad Klein Baal, Haalderen, delaatste

Koekoek

5 aug 1 Gendt, de laatste

Nachtzwaluw

5 mei 1 Mulderskop, de eerste, roepend
8 juli 23 Bergerheide, roepend

Gierzwaluw

13 juli 350 Nijmegen, nog boven de stad
8 aug 70 Nijmegen, nog boven de stad
17 aug 17 Nijmegen, nog boven de stad
24 aug 7 Nijmegen, nog boven de stad
31 aug 1 Oude Waal en Nijmegen, nog boven de stad
3 sep 1 Nijmegen, nog boven de stad
6 sep 17 Mulderskop, dagrecord, vorig record 12 op 13 sep 1998

IJsvogel

14 aug 4 De Gildekamp 20-37, paar met 2 juv, regelmatig ter plekke in achtertuin
22 sep 1 Mulderskop, nieuwe telpostsoort

Draaihals

24 aug 1 Ooijse Graaf, ringvangst

Groene specht

21 sep 1 Ooijse Graaf, ringvangst

Zwarte Specht

7 juli 1 Wylerberg, mijn eerste juliwaarneming ooit

Grote Bonte Specht

3 sep 3 Mulderskop, evenaring dagrecord van 4 sep 1999

Kleine Bonte Specht

14 sep 1 Ooijse Graaf, ringvangst

Boomleeuwerik

14 sep 9 Zweefvliegveld Malden, mooi groepje

Oeverzwaluw

6 sep 1 Mulderskop, de laatste

Huiszwaluw

6 sep 547 Mulderskop, dagrecord, vorig record 245 op 13 sep 1998
30 sep 3 Wylerberg
14 okt 1 Mulderskop, de laatste

Duinpieper

14 sep 1 ad Heerenven, de Hamert
22 sep 1 Mulderskop, trekkend

Boompieper

3 sep 103 Mulderskop, dagrecord, vorig
record 83 op 22 sep 2000

Gele Kwikstaart

30 sep 1 Mulderskop, de laatste

Engelse Kwikstaart

10 mei 1 Kbp-plas 8

Noordse Kwikstaart

15 mei 3 Hamert, Heerenven
4 mei 7 Kbp-Plas 8
16 mei 5 Kbp-Plas 8

Grote Gele Kwikstaart

22 sep 8 Mulderskop, het record is nog
steeds 10 op 19 sep 1999
29 sep 1 Ooijse Graaf, 1 vogel gevangen

Rouwkwikstaart

8 mei 1 man Van der Valk nabij Cuijk
9 mei 1 vrouw Zwarte weg in Lent-oost,
gepaard met een gewone kwik?
10 mei 1 man Kbp-plas 8
16-18 mei 1 vrouw, nabij A73 en van der
Valk Kraayenbergse Plassen
22-26 mei 1 paartje, nestelend onder
dakpannen Van der Valk nabij Cuijk

Heggemus

30 sep 47 Mulderskop, dagrecord, vorig
record was 45 op 26 sep 2002

Noordse Nachtegaal

11-25 mei 1 ten zuiden van de Hezelstraat
roepend

Nachtegaal

6 aug 1 Ooijse Graaf, ringvangst en
laatste

Blauwborst

24 aug 1 Ooijse Graaf, laatste van de 5
vangsten dit najaar

Zwarte Roodstaart

17 sep 1 Ooijse Graaf, ringvangst (2e ooit)

Gekraagde Roodstaart

14 sep 1 Mulderskop, een vrij late
27 sep 1 Mulderskop, de laatste

Paapje

12 aug 3 Circul zuid-oost, de eerste dit
najaar
13-14 sep 10 Kaliwaal, Millingerwaard,
Mulderskopkop en Zevendal
14 sep 1 Ooijse Graaf, ringvangst
4 okt 1 Mulderskop, een late en de
laatste

Roodborsttapuit

26 sep 10 Circul zuidoost, foeragerend
26 sep 3 Mulderskop
4 okt 4 Mulderskop, voorlopig de laatste
hier

Tapuit

26 sep 2 juv Circul zuid-oost, de laatste

Beflijster

26 sep 4 Mulderskop
29 sep 9 Mulderskop

Kramsvogel

6 sep 1 Mulderskop, de eerste dit najaar

Koperwiek

25 sep 6 Mulderskop, de eerste dit najaar,
in 1998 al op 19 sep

Sprinkhaanzanger

21 sep 2 Ooijse Graaf, late vogels
30 sep 1 Ooijse Graaf, de laatste van maar
liefst 9 vangsten

Krekelzanger

15-17 juni 1 de Bruuk, af en toe zingend vanuit struik

Rietzanger

25 sep 1 Ooijse Graaf, laatste van de 10 vangsten dit najaar

Bosrietzanger

19 sep 1 Ooijse Graaf, laatste van de 31 vangsten dit najaar

Kleine Karekiet

12 okt 1 Millingerwaard west, kostte veel moeite om hem te determineren, foeragerend.

13 okt 2 Ooijse Graaf, laatste van de 330 vangsten dit najaar

Spotvogel

4 sep 1 Ooijse Graaf, laatste van de 2 vangsten dit najaar

Braamsluiper

14 sep 2 Ooijse Graaf, laatste van de 6 vangsten dit najaar

Grasmus

17 sep 2 Ooijse Graaf, laatste van de 37 vangsten dit najaar

Tuinfluit

21 sep 2 Ooijse Graaf, laatste van de 58 vangsten dit najaar

Zwartkop

13 okt 2 Ooijse Graaf, maar liefst 639 gevangen dit najaar

Fluiter

1 juli 2 Heumensoord, de laatste alweer

Tjiftjaf

13 okt 13 Ooijse Graaf, 169 vangsten dit najaar

Fitis

25 sep 1 Ooijse Graaf, laatste van de 22 vangsten dit najaar

Vuurgoudhaan

9 sep 5 Mulderskop, dagrecord, vorig record 4 op 16 okt 2002

Grauwe Vliegenvanger

4 sep 1 Ooijse Graaf, laatste

Bonte Vliegenvanger

10 & 18 aug 1 Ooijse Graaf, ringvangsten

11 sep 1 Mulderskop, laatste

Buidelmees

20-31 mei 1 Groenlanden, bij nest

31 mei 1 Groenlanden, bij nest

13 aug 3 Ooijse Graaf, tp, maar niet gevangen

17 sep 2 Ooijse Graaf, tp, maar niet gevangen

25 sep 1 Ooijse Graaf, toch nog een gevangen

Wielewaal

8 mei 1 Bergerheide, de eerste zingend

Grauwe Klauwier

7 mei 1 vrouw Circul Z-O, t Meertje, ter plaatse

25-28 mei 1 man, zuidkant Duivelsberg

10 juli 1 De Hamert, succesvol

broedgeval met twee jongen

5 aug 4 De Hamert

Europese Kanarie

7 mei 1 Zwarte weg in Lent, zingend

22 sep 1 Mulderskop

Barmsijs

1 juni 1 ad Bemmelse Polder

Kruisbek

15 juni 4 de Bruuk, familie op een kale tak

Ortolaan

3 sep 1 Mulderskop, invallend
20 sep 1 Mozartstraat Nijmegen,
overvliegend

Steenmarter

6 mei Heyendaalse Weg, de weg
overstekend

Grauwe Gors

10-11 mei 1 Henkense Hof tussen Bimmen
en Keeken achter Millingen, zingend
29 mei 2 Erlecomse Waard, zingend

K3 in de Kraaienhof

Frank Willems

Nee, nee, niet de drie meiden uit België komen naar hier, helaas...

Het gaat in dit stuk om de ontgronder uit Oosterhout. De meesten zullen ondertussen op de hoogte zijn van de nieuwe zandwinactiviteiten bij Kraaienhof in de Erlecomse Polder, in het hart van de Ooijpolder dus. Tot enige tijd geleden was deze locatie eigendom van de Beijer, maar momenteel liggen de rechten bij een samenwerkingsverband tussen de Beijer en K3. Door dit laatste bedrijf wordt nu ontgrond.

K3 is een relatief nieuwe speler op de industriezandmarkt. Een bekende locatie waar K3 ondertussen de winning afgerond heeft, is de Marspolder bij Kesteren en Lienden. De Kraaienhof en de plassen van Slijk-Ewijk zijn de locaties binnen ons werkgebied waar het bedrijf actief is. K3 probeert zich nadrukkelijk te profileren als een 'ontgronder-nieuwe-stijl', geheel passend in het huidige Poldermodel. Het bedrijf probeert zoveel mogelijk met lokale bewoners en belangenorganisaties vooraf de plannen af te stemmen. Daarbij wordt ondermeer veel aandacht aan natuur en landschap gegeven.

In het geval van de Kraaienhof is er een lange discussie vooraf gegaan aan het huidige plan. In het oude ontgrondingsplan uit 1995 was een vierkante plas in de westpunt van de Erlecomse Polder voorzien, ingeklemd tussen Ooijsche Graaf, steenfabrieksterrein en winterdijk. Dit stuitte destijds op flinke bezwaren. Kernpunten waren vooral de korte afstand tussen winterdijk en ontgroning en de beperkte ecologische waarden die de plas op zouden leveren.

In het huidige plan is gekozen voor een plas met vergelijkbare oppervlakte en een zelfde hoeveelheid te winnen zand en klei (2,5 miljoen kb). De vorm is echter sterk gewijzigd; er zal een langgerekte plas van ongeveer 21 hectare ontstaan, lopend van het huidige steenfabrieksterrein tot nabij de boerderij de Kraaienhof aan de oostrand van de Erlecomse Polder. Daarnaast is ongeveer 6 hectare aan ondiepe oevers en 12 hectare 'droge natuur' voorzien. De oeverzone zal hopenlijk in de toekomst grotendeels uit rietvelden bestaan, de drogere zones zullen deels ruigte en deels struweel en (moeras)bos worden. Verder zijn ondermeer enkele eilanden en een steilwand voorzien. De kortste afstand tussen dijk en plas zal ongeveer 200 meter zijn. Na afronding zal de Stichting tot Actief Behoud en Beheer van Natuurwaarden in de Ooijpolder het beheer in handen krijgen.

Omdat de plas over vrijwel de gehele lengte aan de Ooijsche Graaf zal grenzen, is ook de waterhuishouding uiteraard van groot belang. Er wordt gestreefd naar een waterpeil vergelijkbaar met of iets hoger dan dat van de Ooijsche Graaf. Al het kwel- en regenwater wat van rivier en de landbouwgronden in de Erlecomse Polder af komt, zal via de plas naar de Ooijsche Graaf door kunnen stromen. Diepte en volume van de plas garanderen natuurlijke zuivering. Naar verwachting zal zo de plas een buffer van zuiver water vormen voor de Ooijsche Graaf. Uitstroom vanuit de Ooijsche Graaf naar de plas zal niet mogelijk zijn.

Voor het zover is, zijn we zo'n acht jaar verder. Tot die tijd zitten we wel met de opzichtige scheidingsinstallatie nabij de Erlecomse Waard. Met deze scheidingsinstallatie wordt de gewonnen specie al gescheiden naar zand- of kleitype op de locatie, om zo een minimaal

volume 'droge specie' efficiënt over de weg te kunnen vervoeren. Alternatieven zoals de aanleg van een tijdelijke haven bij de Erlecomse Waard zouden zeker meer schade toebrengen. Na afronding zullen deze installatie en de andere voorzieningen zoals de asfaltweg verwijderd worden. Mochten er toch klachten zijn over de werkzaamheden of suggesties voor de toekomstige inrichting, dan is het goed dat deze bij K3 terecht komen. Ik heb regelmatig contact met het bedrijf, dus alle reacties kunnen naar mij gestuurd worden.

Figuur 1. Inrichtingsschets van de Kraaienhof.

Vogels van de Gelderse Poort, deel 1: Broedvogels 1960-2000

Frank Willems

Sinds enkele maanden is ie er eindelijk: het eerste deel van de serie 'Vogels van de Gelderse Poort'. In dit eerste deel komen alle van 1960 tot en met 2000 in het gebied als broedvogel vastgestelde soorten aan bod. Al in 1998 startte het project 'Natuur in de Gelderse Poort', waaraan een groot aantal mensen van ondermeer SOVON, Stichting Ark, Provincie Gelderland, Bureau Meander en de Faunawerkgroep Gelderse Poort gewerkt hebben. Al eerder leverde dit het schitterende boek 'Land van Levende Rivieren, De Gelderse Poort' en de onvolprezen 'Gelderse Poort Natuurgids' op. Begin 2003 rolde dan ook eindelijk het 'broedvogelboek' van de drukpersen. Het jaar van uitgave is desondanks 2002; zoals het hoort bij een grote productie is ook dit werk op het laatste moment nog over de jaargrens heen getild.

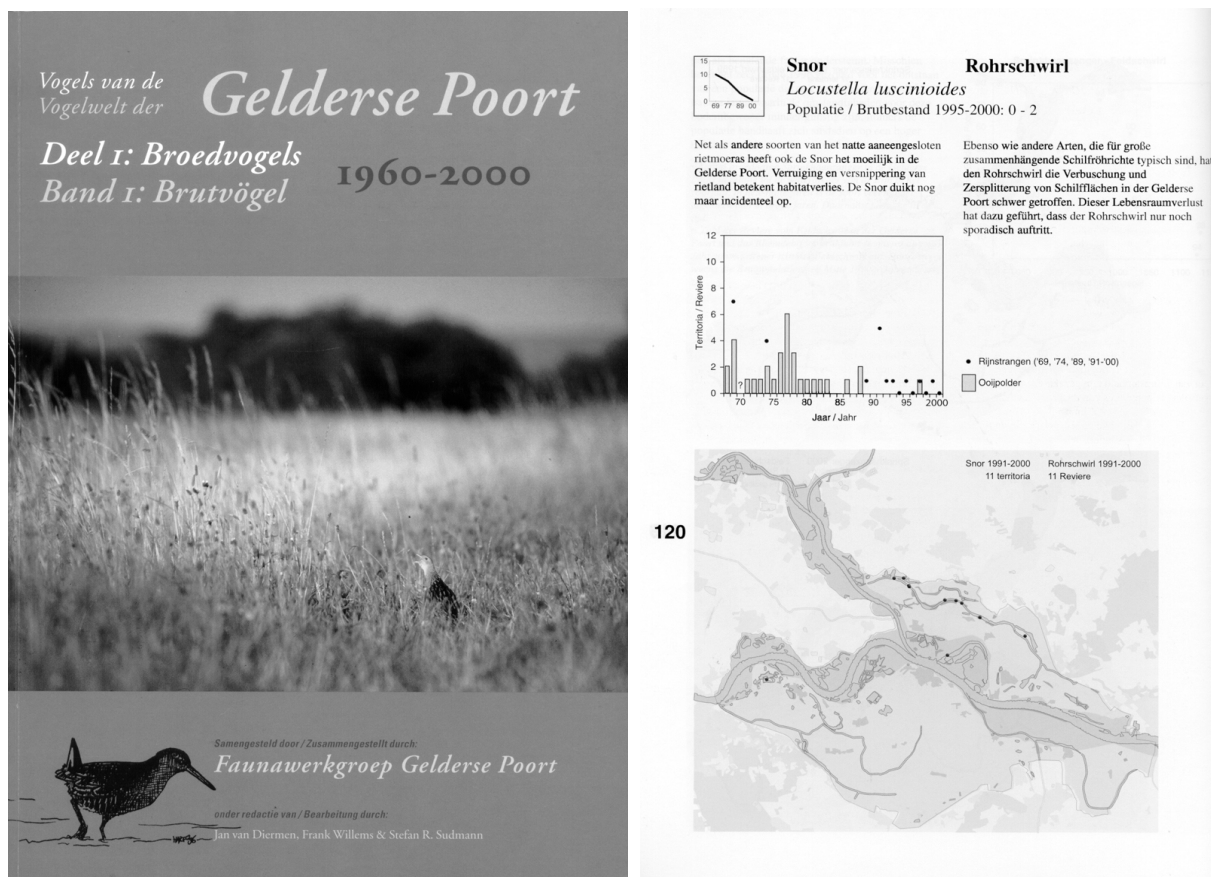
Auteur is de Faunawerkgroep Gelderse Poort, een samenwerkingsverband van ondermeer Vogelwerkgroep Nijmegen, Vogelwerkgroep Arnhem, NABU Kranenburg, Kartierergemeinschaft Salmorth, Naturschutzzentrum Kreis Kleve, Provincie Gelderland en SOVON, onder redactie van Jan van Diemen, Frank Willems en Stefan Sudmann. Het boek omvat een lijvige 336 bladzijden en is geheel full-colour en tweetalig (Nederlands en Duits).

Het boek beschrijft de broedvogelbevolking van de gehele Gelderse Poort, een gebied van ongeveer 21.400 hectare (214 km²) wat loopt van Arnhem tot Emmerich, Kleve en Nijmegen. Het is daarmee de eerste regionale avifauna die een groot grensoverschrijdend gebied beschrijft. Het boek steunt op een voor Nederlandse begrippen enorme dataset aan broedvogelgegevens. Al sinds begin jaren zestig zijn er inventarisaties uitgevoerd en sinds 1989 wordt jaarlijks zelfs meer dan de helft van het gebied geteld. De totale dataset omvat gegevens over meer dan 100.000 broedparen, waar sinds 1989 alleen al minimaal 174 tellers voor het veld in zijn gegaan!

Alle sinds 1960 aangetroffen broedvogelsoorten komen aan bod, en dat zijn er maar liefst 162! Van deze 162 broeden er 115 soorten jaarlijks, wat grofweg 67% van de Nederlandse broedvogels is. Aangezien voor 29 zeer algemene soorten weinig informatie voorhanden is, blijft het bij deze soorten bij een vermelding in de overzichtstabellen. Van de andere 133 soorten wordt een uitvoerig overzicht gegeven van aantallen, aantalsontwikkeling en verspreiding. De soorten zijn ingedeeld naar de 'ecologische groepen' water-, moeras-, pionier-, weide-, struweel-, bos- en cultuurvogels. Per groep wordt een overzicht van de belangrijkste gebiedsdelen en veranderingen in populaties gegeven, waarna een bespreking per soort volgt. Omdat voor dit project een groot deel van de gegevens in digitale bestanden ingevoerd zijn, was het mogelijk om voor alle relevante soorten heldere verspreidingskaarten te geven. Daarnaast geven populatie-schattingen voor de tijdvakken 1968-69, 1975-78, 1989-91 en 1998-2000 en trendgrafieken een inzichtelijk beeld van de aantallen en veranderingen hierin. In de begeleidende teksten worden ecologische achtergronden van de soort en oorzaken voor verspreidingspatronen en aantalsveranderingen besproken. Als toef slagroom zijn een aantal

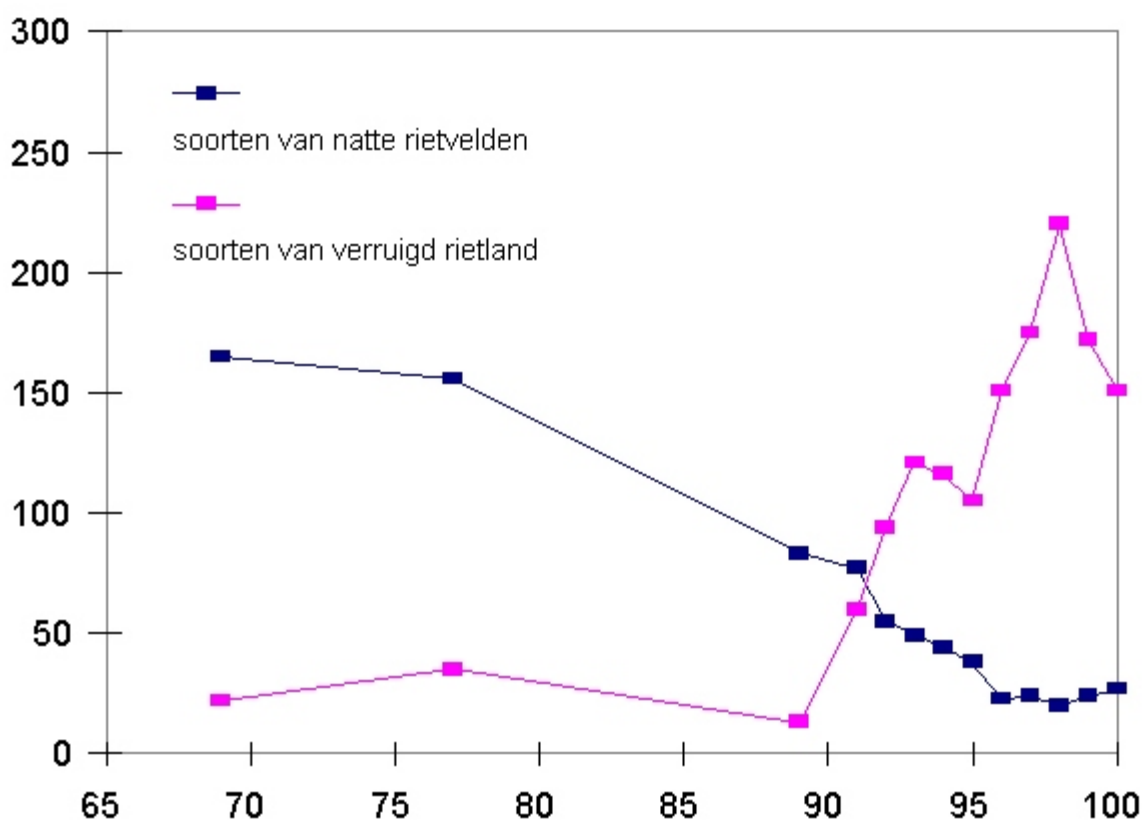
tekeningen van Harvey van Diek en een aantal foto's van vogelbiotopen uit het gebied opgenomen.

Sinds 1960 is de broedvogelbevolking ingrijpend veranderd. Door de keuze van bespreking per ecologische groep, worden een aantal van de opvallende veranderingen duidelijk. Belangrijkste 'winnaars' blijken de soorten van de groepen watervogels en bosvogels. Bij de eerste groep zullen eutrofiëring ('vermesting'), verminderde vervuiling, verminderde bejaging/vervolgning en toename van het oppervlak water en moeras de belangrijkste oorzaken voor toename zijn. Ook ontsnapping uit waterwildcollecties (of uitzetting) van ondermeer Nijlgans en een aantal andere exoten levert stevig bij aan de algehele toename. Wellicht door de teruggedrongen eutrofiëring, nemen veel soorten sinds 1990 weer wat af. Bosvogels ontbraken een halve eeuw geleden vrijwel en zijn nu vooral in de natuurgebieden sterk in opmars. Ook 'zware jongens' als Boomklever, Glanskop en Wespandief hebben de polders en uiterwaarden gevonden. Vooral bij de weidevogels is het beeld ronduit treurig. Soorten als Kemphaan, Watersnip en Grauwe Gors zijn vrijwel verdwenen. Vooral binnendijs nemen ook alle overige soorten, met uitzondering van Wulp en in recente jaren Kwartelkoning, sterk af. Grutto en Tureluur zijn bijna geheel verdwenen

Figuur 1. Kaft en bladzijde uit Gelderse Poort-rapport deel 1: Broedvogels.

buiten een aantal bolwerken in de uiterwaarden. Ook verschillende andere soorten van het cultuurlandschap zijn sterk afgenomen. Zo zijn er van de meer dan 300 Steenuilparen in de zeventiger jaren nu minder dan 150 over. De groep van rietvogels was enige decennia geleden de groep waarvoor de Gelderse Poort het meest van belang was, vergeleken met de rest van Nederland en Nordrhein-Westfalen. De aantalsontwikkelingen binnen deze groep lopen sterk uiteen. Bij een aantal soorten van rietruigten zien we sterke toename, zoals bij Blauwborst (1 in 1989, 121-143 in 1998-2000), Buidelmees, Sprinkhaanzanger en Kleine Karekiet. Maar bij de in landelijk perspectief zo belangrijke soorten van nat 'waterriet' zijn de ontwikkelingen ronduit dramatisch. Sinds de zeventiger jaren viel Roerdomp terug van grofweg 50 paar naar ongeveer 9 paren en Woudaapje van 15-20 naar nul tot één. In de zestiger jaren broedden nog meer dan 100 Grote Karekieten in het gebied, tegen slechts 11-15 in 1998-2000.

Figuur 2. Grafiek rietvogels. Nat riet: Roerdomp, Woudaap, Snor, Grote Karekiet. Verruigd riet: Sprinkhaanzanger, Blauwborst, Buidelmees.

Het boek is zondermeer een must voor iedereen die geïnteresseerd is in vogels in deze regio. Hopenlijk zal het alle lezers ook nogmaals duidelijk maken hoeveel interessante informatie jaarlijkse (broed-)vogeltellingen opleveren en dus een stroom aan nieuwe waarnemers genereren! Het boek is voor 15 euro te koop in ondermeer verschillende boekhandels in Nijmegen, Arnhem en de Gelderse Poort. Het kan ook besteld worden via ondergetekende. Het boek kost dan 10 euro voor leden en 15 euro voor niet-leden van participerende clubs van de Faunawerkgroep. De opbrengst zal geheel gestoken worden in verdere publicaties over de Gelderse Poort.

Tot slot, het opnemen van 'deel 1' in de titel verraadt het al: de komende jaren mogen nog drie delen over vogels in de Gelderse Poort verwacht worden. Deel 2 handelt over tellingen van overwinterende soorten en is in concept af. Aan de delen 3 (soortsonderzoeken) en 4 (avifaunistisch overzicht) wordt momenteel weer met hernieuwde energie hard gewerkt. Voor deel 4 zijn we nog steeds op zoek naar (oude en nieuwe) waarnemingen van schaarse en zeldzame soorten in het gebied. Dus, wil je je leuke soortjes uit je oude logboekjes niet in de vergetelheid laten verdwijnen: stuur in die waarnemingen, dit kan via de websites van de vogelwerkgroepen!

OPROEP! OPROEP! OPROEP!

Help mee aan de totstandkoming van 'Vogels van de Gelderse Poort, deel 4: het Avifaunistisch overzicht'!

De eerste stapjes richting 'Vogels van de Gelderse Poort deel 4', het avifaunistisch overzicht van alle waargenomen soorten in de Gelderse Poort, zijn gezet. Natuurlijk zijn die stapjes in feite al jaren geleden gezet, namelijk toen al die vele, mooie en bijzondere waarnemingen werden gedaan, maar toen zijn ze niet aan het juiste papier toevertrouwd. Dat gaat veranderen. Er is vanuit de Faunawerkgroep Gelderse Poort een projectteam samengesteld dat er naar streeft om in november 2005 een mooi boekwerk met een gedegen soortsoverzicht op de planken te hebben. Dit team bestaat nu uit Frank Willems, Menno Hornman, Twan Teunissen, Bram Aarts, Erik van Winden en Harvey van Diek, aanvulling van Arnhemse en Duitse zijde wordt nog gezocht.

Om tot een compleet en zo volledig mogelijk boekwerk te komen, hebben we echter jouw hulp nodig. We zijn op zoek naar alle waarnemingen van zeldzame en schaarsere soorten die ongetwijfeld bij jou in je logboekjes staan, maar die nooit in de 'officiële' boeken of bestanden zijn terechtgekomen.

We roepen je bij dezen op om je (oude) waarnemingen alsnog door te geven. Dit kan via de website: www.vogelwerkgroepnijmegen.nl voor Nijmeegse waarnemingen en www.vogelwerkgroeparnhem.nl voor Arnhemse waarnemingen. Een overzicht van de soorten waarvan we waarnemingen willen hebben, zal spoedig hierop te vinden zijn. Ter indicatie: alles wat schaarser is dan een Bonte Strandloper willen we zo compleet mogelijk krijgen, maar waarnemingen van soorten als Zwarte Ruiter en Wespendif zijn ook meer dan welkom. Grote aantallen en vroege en late waarnemingen van trekkers zijn ook interessant. Medio maart 2004 hopen we met de dan goed gevulde database aan het uitwerken te beginnen.

Je hebt dus nu de kans om je waarnemingen van zeldzaamheden en schaarse soorten in de Gelderse Poort voor eens en altijd vastgelegd te krijgen in een mooi overzicht. Doe het nu, of zwijg voor altijd!

Voor meer informatie kun je contact opnemen met een van de projectteamleden.

Namens het projectteam,
Harvey van Diek